AŞK'IN TERBİYEDEKİ ROLÜ

hzl:Prof. Dr. Cavit SUNAR

***"Terbiye; Her bir varlığı kendine has
Kemâline ve Cemâline erdiren İlâhî bir San'attır ki,
bu San'atın, biricik Üstadı da AŞK'tır."***

Cavit Sunar

Varlığın var olma sebebi aşktır; varlığın varlıktaki gayesi de aşktır. Hayat, baştan başa aşktır, sevgidir, muhabbettir.

Tasavvufî görüşe göre yaratma, bir meyl ve arzudan ileri gelir. Söz konusu âlem olduğu zaman, da buna, yönelme ve değişme; söz konusu Allah Teâlâ olduğu zaman da buna irâde denir ki bunun anlamı da özel bir maksada meyl etmek ve arzu göstermektir. Yaratma, bir meyl olduğuna göre o, ayni zamanda da bir harekettir. Hareket ise, ancak, ebedî olan bir sevgiden ileri gelir. Bu hareket, âlemin, içinde hareketsiz bulunduğu yokluktan varlığa doğru hareketidir. Bundan ötürü de emir, sükûndan varlığa harekettir, denilir; zira, sükûn, bir bakıma, hareketten önce gelir. İş böyle olunca, âlemin varlığına sebep olan hareket bu sevgi ve muhabbet hareketidir. Nitekim: ***"Ben bilinmeyen gizli bir hazine idim, bundan ötürü bilinmeğe muhabbet gösterdim ve bundan ötürü de varlıkları yarattım."***

> (Küntü kenzen...), yani Ben, Zât'ım bakımından gizli bir hazîne idim, Halkı yaratıp gizli iken açığa çıktım ve sıfatım zât'ımı gösterdi ve vücud elbisesi o zât'a ziynet verdi ve âlem aynası o zât'ın Cemâlinin tecellî yeri oldu. .
>
> Allah Teâlâ'nın gizli bir hazîne olması demek, O'nda kendinden başkasına asla zuhur yoktur demektir. Sonra, Rahmânî Nefs ile ve alemler yoluyla Kâmil İnsan suretine büründü ve o (Hazîne)nin sûrî ve ma'nevî mücevherlerini saçtı.

Kudsî hadîsi bu gerçeğe işaret etmektedir. Şu hâlde bu muhabbet olmasaydı âlem, kendi ayn'ında meydana çıkmazdı. Böyle olunca da âlemin yokluktan varlığa doğru hareketi Yaratıcı'daki muhabbetin ona doğru hareketidir. Çünkü, âlem de böylece varlık yönünden kendi nefsini görmeği sever. Nasıl ki bunu, Yokluk'ta sabit iken de görmüştü. Şu halde, âlemin her vech ile sâbit bulunduğu yokluk'tan varlığa hareketi hem Hak yönünden hem de kendi tarafından gösterilen bir sevgi kımıldanışı oldu. Çünkü, kemâl, zâtında sevilen bir vasıftır.

Şöyle de diyelim: âlemin, bir bakıma, yokluktan vücuda hareketi, âlemi icad eden Tek Vücud'un sevgiye ait hareketidir ve âlemi icat etmekle, dolayısıyla, Ulûhiyete ait bilginin husulüne yönelmiş olan İlâhî Sevgi hareketidir. Bundan da maksat, Hakk'ın bilinmesi ve kendi Zât'ını kendi Zât'ında görmesi ve ayni zamanda kendi Zât'ını, başkasının vücudu i'tibar olunduğu takdir üzere, kendinden başkasında, yani, kendi sıfatlarında da görmesidir. Bunun içindir ki hareket, ebediyyen sevgiye aittir. Zira, gerçekte, Hak âleminde olduğu gibi O'nun kendi nefsini vücutça görmesi de yine O'nun sevgisine bağlıdır. Bundan ötürü de âlemin her vech ile sükûna ait yokluktan vücuda hareketi hem Allah Teâlâ tarafından hem de âlem tarafından sevgi hareketi olmuştur.

> Hareket, gerçek anlamda, yine madde ile ve maddede söz konusudur. Hareket, teceddüttür,

yenilenmedir, yenilemedir. Bu da maddenin şekil değiştirmesidir. Bu şekil değiştirme de atomların değişmesi ile mümkündür, iler bir hareket, bütün varlığa şâmildir.

Zira, kemâl, ister Hakk'ın zuhurunun kemâli sayılsın ve ister varlığın, dolayısıyla, varlığın özü ve özeti olan insanın kemâlinin husûlü sayılsın, zâti için sevilen bir şeydir; ve kemâl, ancak, aynî vücud ile zâhir olur. Sevgi hareketinin sebeb olduğu her şeyin yaratılışının da: **"Biz bir şeyin olmasının! dilediğimiz zaman, ona, sâdece: 'Ol!' deriz ve o da hemen oluverir"** [Kur'an: Yasin, 82] meâlindeki âyet ile de kendiliğinden olduğuna işaret edilmiştir.

Varlık, önce, kendi güzelliği ile kendi öz âleminde idi ve kendinden başka bir şey yok idi. Ne zaman ki Fark'a geldi, yani görünmek istedi.

(Fark)a gelmek, çeşitli varlıklar suretinde meydana çıkıp yayılmak demektir. Zât'ın bilinmesi için, muhakkak, farka gelmesi, yani çeşitli varlıklar sûretinde meydana çıkıp görünmesi lâzımdır ve bu sebebten de fark âlemi zıdlar âlemidir.

Fark, görünmeyen bir şeyin görünür olması demektir. Nitekim, kafamızda düşündüğümüz bir şeyi bizzat yapmak o düşündüğümüz şeyin farka gelmesi demektir. Kafamızda bir şey düşünmek ve karar vermek te bir (Niyet) işidir ve bu da farka gelmenin ilk adımıdır. Meselâ, namaz kılmadan önce namaz kılmağa niyet ederiz ki bu henüz ortada görünmeyen bir şeyi görünür yapmanın, yani farka getirmenin ilk adımıdır ki bunu da namazın bilfiil kılınması peşler. Burada misâl olarak aldığımız Namaz da esasen, Allah Teâlâ'nın görünmezlikten görünüre çıkmasını, yani Zat'ından farka gelmesini temsil eder.

İşte, düşünülüp karar verilen bir şeyi ortaya çıkarmanın, farka getirmenin ilk adımı olması anlamında (Niyyet), Müslümanlıkta her işin başıdır.

Ceberut âleminde İlk Akıl'da kendini bildi ve her şeyin bir An olduğunu ve o An'da da mevcut olduğunu, zamanın hep o An olduğunu anladı ve o Ân'ı bilmenin de aşk, sevgi olduğunu kavradı.

Dolayısıyla, aşk ta, sevgi de Melekût ve dolayısıyla Şuhud âleminde çeşitli sûretlerle tecellî ve zuhur etti.

Zuhur'dan maksat sevmektir. Sevmek için de devrân'a girip binbir şekilden geçmek zorunludur. Şu halde, her zerrenin, kendi mâhiyyeti bakımından da kendini sevmek için bütün zerrelerde seyr etmesi gerekir ki bu da ebedîdir. Tecelliyat meselesi de bu zuhur meselesini tamamlar. Çünkü, Külli Kudretin tecelliyatı, her zerrede ve her mevzide başka başkadır. Madde, madde olması bakımından başka başka şekillere girmekte, tecelliyat da o maddenin mevziine ve şekline göre başka başka zuhur etmektedir.

Tecelliyat, zât bakımındandır, zuhuru da sıfatlardır. Mertebeler, sıfatlardır. Seyr de sıfatlarda seyrdir, yani onları tanıyıp bilmekten ibarettir. Sıfatların başı da dört elemandır.

Tecelliyat, zahire vurduğunda, insan, kâh sûretlerle ve kâh Hakk'a ait işleri göz önüne alarak Rabb'ına muhabbet eder. Fakat, tecelliyat bâtına vurduğunda mâsiva kalmaz ve gönül doğrudan doğruya Zât ile meşgûl olur. Bu bâtın tecelliyata **Ma'nevî Seyr** de denir.

Fakat, bu gayrilik sûretlerinde tadılan zevk ve zevki tadan hep o varlıktır, hep kendidir. Ama câhillere her sûret birer perde birer azaptır. Çünkü, perdeler maddedir, madde de o nurun karanlığıdır. Karanlıktan nura varmadıkça, perdelerden sıyrılmak ve zevk etmek imkansızdır. Karanlıklardan, perdelerden sıyrılmak ta onların da ayni' nurdan olduğunu, ayni nur olduğunu bilmek ve maddeyi de Sevgi'ye vâsıta olarak kullanmakla mümkündür; yoksa, maddenin kendisini ortadan kaldırmak mümkün değildir. Çünkü, madde, o nurun karanlığıdır, gölgesidir; maddeyi ortadan kaldırabilmek için nuru da ortadan kaldırmak gerekir ki bu mümkün değildir. Şu halde, her şeyi maddesiyle ma'nasıyla, sûreti ile ruhu ile

birlikte sevmek ve her sûretin ve ruhun ayni bir varlığın sûretleri ve ruhu olduğunu bilmek ve bu suretle zevk etmek gerekir. Böyle yapmak ta ölümsüz bir hayata ulaşmak demektir.

Biz eğer bir varlığın yalnız sûretinde kalırsak, yoklukta kalmış oluruz. Asıl vücud, mevcud, sûretin ruhudur. Madem ki o sûret, o ruhun sûretidir şu halde biz her bir varlığı sûreti ve ruhu ile birlikte sevmeliyiz ki gerçek sevgiyi tadalım.

Başka bir deyişle, **İlâhî Aşk bir nokta idi.** O nokta uzadı hat oldu, yani zaman ve mekân oldu, varlıklar oldu. Varlıklar ki şekillerdir ve şekiller ki birer harftir, bu suretle de Kâinat, kocaman bir Kitab oldu, işte, Kâinat denen bu Kitab'ı yazan da okuyan da ayni ruhtur. **Kâinat denen bir koca Kitab'ı yazan olması açısından o ruha (Rahmânî Ruh) ve bu yazılan Kitab''ı okuyan olması açısından da bu ayni ruha. (İnsanî Ruh) denmiştir ki bu iki ruh birbirinin aynîdir.**

"Ben bir gizli hazîne idim. . ." kudsî hadîsindeki muhabbet te, bilgi ile ilgilidir ve Hakk'ın muhabbeti ve özlemi kâmil olan kul'da O'nun kendinin kemâl mertebede görünmesine (Zuhur) ve göstermesine (Izhâr)dir. Çünkü, mükemmel bir bilgi, ancak, kul'un mazharında mükemmel bir zuhur ile hâsıl olabilir, işte, bundan ötürüdür ki Hakk, insanı kendi sûreti üzere, yani Ulûhiyete ait topluluk ve birlik sûreti üzere yaratmıştır, insan, Hakk'ın, Ulûhiyet mertebesindeki İlâhî Ruh'tan ve Rahmânî Nefs'ten o mertebenin topluluk ve birlik hassası ile nefh edilmiş olan Külli Ruh'undandır.

Bk. Kur'an: 15/29; 32/9; 38/72; 95/4.

Allah Teâlâ insanı kendi ruhundan ve en güzel bir şekilde ve tenasüpte yarattı ve insana sırasıyla şunları öğretti:

1- Birliğini (Kur'an: 18/110)

2- Varlığını (Kur'an: 7/54)

3- Mülkünün O'nun olduğunu (Kur'an: 7 /158)

4- Sıfatlarını (Kur'a: 2/138)

5- Heybetini (Kur'an: 6/18)

6 Azametini (Kur'an: 2/255)

7- İzzetini (Kur'an: 35/10)

8- Celâlini (Kur'an: 55 /78)

9- Ni'metini (Kur'an: 22/78) hikmette çok hayır olduğunu (Kur'an: 2/269)

10 Öc alıcı olduğunu (Kur'an: 5/95)

11 Lütfunu (Kur'an: 42/19)

12 Muhabbetini (Kur'an: 3/31)

13 Yardımını (Kur'an: 30/47)

14 Kısmetini (Kur'an: 43/32)

15 Hasbiyetini (Kur'an: 65/3)

16 Rahmetini (Kur'an: 33/43)

17 Kullarına Hikmet verdiğini ve

18 Kullarına bilmediklerini öğrettiğini (Kur'an: 2 /239)

Daha toplu bir deyişle, "Allah Teâlâ'nın zâti tecellisi sıfatları tecellîsi ile birleşip gördüğümüz varlıkları meydana getirdi ve varlıklar meydana gelmekle de Hakk, bu varlıkların İç (Bâtın)i oldu.

Asl olan bâtındır; zahirde görünenler, bâtının suretleridir. Bunun için zahirin âhiri yine bâtındır ki buna (Ahiret) te derler.

Asl olanın bâtın olduğuna delil de bizzat insandır. İnsanda vücut, hisse bir vasıtadır. Bütün duyu organlarımızdan gelen hisleri duyan ruhumuzdur ki o da bâtındır.

Madde, nisbet açısından mevcuttur, asllda ise fânidir. Fakat, ruh, Ölümsüzdür ki evvel de âhir de odur. Yine bu sebeblcdir ki gürellere (Dünya) ruha da (Âhiret) dendi.

Bâtın da yedi mertebe üzerinedir. Alem de yedi mertebe üzerinedir, insan da yedi mertebe üzerinedir. İnsanda deriden kalbe varıncaya kadar tam yedi mertebe vardır ki esas olan yedinci mertebedir, yani (Kalb)tir. Menfilin ana rahminde ilk yaptığı da kalbtir; sonra birer birer bütün mertebeleri tamamlar ve yedinci mertebe olan deride karar kılar. İnsan vücudunun dışına bakılırsa bütün organların hep başka başka olduğu görülür ki hepsi bir asıldan çıkmıştır. **Şu halde iş, Asl'a varmaktır, Kül'e varmaktır ve Kül olmaktır.**

Şimdi, bu varlıklar meydana çıkmadan önce Hakk'ın iç (Bâtın) idiler, fakat, zuhur edip meydana çıkınca da bu varlıklar sûretinde zuhur edip meydana çıkan Hak olmuş oldu. Yani, zuhurdan önce, sonradan zuhur edip meydana çıkan varlıklar Hakk'ın İç (Bâtın)i iken Hak ta, zuhurdan sonra, meydana çıkan bu varlıkların Dış (Zâhir)ı oldu. Kısaca, önceden İç (Bâtın) olan, meydana çıkıp görünmeğe nisbetle, Dış (zâhir) oldu ve Dış (Zâhır) olan Hakk'a nisbetle İç (Bâtın) oldu. Ye bu İç'ten Dış'a zuhur ile meydana çıkan varlıklara da (Mümkünler Alemi) dendi.

Mümkünler Âlemi demek hissî mevcutlar âlemi demektir.

Yukarıda açıkladığımız şekilde zuhur ile meydana çıkıp var olan bütün âlemlerin özü ve özeti de insan oldu.

İnsan, bütün âlemlerin özü ve özeti olunca Hakk'ın İç (Bâtın)i ile insanın Dış (Zâhir)ı ve Hakk'ın Dış (Zâhir)ı ile insanın İç(Bâtın)i birbirinin ayni olmuş oldu. Zâten, âlemlerin yaratılışından maksat ta İnsan'ın meydana gelmesi idi ve bundan ötürü de Hakk, insanı, kendi sûreti üzere en güzel şekilde yarattı ve onu kendisine Halîfe" yaptı. [Bk. Kur'an: A'raf/11; Mümin/64; Tegabün/3. "Hadîs: Allah Teâlâ insanı kendi sûreti üzere yarattı."

İnsan görünür (Şuhud) âlemle görünmez (Gayb) âlem arasında veya Yer ile Gök arasında veyahut ta Kâinat ile Allah Teâlâ arasında ya da Şuur Altı ile Şuur arasında hem ayırım hem de kavşak noktasıdır ve bundan ötürü de Mutlak Vücud'un aynasıdır; O'nu aks ettirmekte, O'nu göstermektedir. Ancak, Mutlak Vücud'un bu aynada bütün haşmet ve azameti ile görünebilmesi için bu aynayı gerçek bilgi ile cilâlamak, yani insanın Biricik ve Mutlak Vücud olduğunu yakînen bilmiş olmak şarttır.

İnsandan başka bütün varlıklar, maddi varlıkları bakımından noksan olduklarından, tabiatiyle, onları kaplamış olan ruh ta o varlıklarda noksandır. Ama insan maddî varlığı bakımından her şeyi kendinde toplamış ve kâinatın bir özü ve özeti olmuş olduğundan insanı

kaplamış olan ruh ta mükemmel bir ruhtur ve dolayısıyla insan, yalnız madde bakımından değil, fakat, ma'na bakımından da, bilgi bakımından da kâmildir.

Şöyle de diyelim, **kemâl, zahire çıkmakladır, yoksa, Adem'de, Yokluk'ta kemâl olmaz.** Kemâl, sonradan meydana çıkan ilim ile bütün ilim mertebeleri tamamlandığında kemâl olmuş olur ki bu da ancak insanda tamamlanır ve ancak böyle bir insan kâmil insan olmuş olur. Kâmil insan da iki taraflı (Zülcenâheyn) dır, yani hem maddeyi hem de ma'nayı kendinde toplamıştır. Zâten her şey ve özellikle insan, hem İç'i hem Dış'ı kendinde toplamıştır. Ve zâten, **Dış, İç'ten ve İç'te Dış'tan ayrı değildir ve ilim mertebesi de bu suretle tamamlanmış olur.** İnsanda bütün maddî varlık mündemiç olmakla bütün maddî cüzlerin idrâki de insanda mevcut demektir. **Şu halde insan, her şeyi bilicidir, âlimlerin âlimidir** ve çünkü, Sultânı Ruh'u hâizdir.

Gaybî şöyle der:

Bu âlem bir ağaçtır

Matlub olan meyvadır

Meyvası olmuş Âdem

Sanma ki ağaç ola.

Evet, Kâinattan matlub olan insandır. Çünkü, kâinatın yaratılışından maksat insandır. Ağaç, bir tohumdan meydana gelir ve en nihayet yine o tohuma inkilâb eder. Ağaç gelip-geçicidir, maksat tohumdur. İşte kâinat ta gelip geçici bir ağaç gibidir ve muksûd ise insandır. **Vahdet, tohumda, insandadır.**

Kâmil insan Hakk'ın Zât'na tam bir aynadır. Hakk, kendini kâmil insanda seyr etmektedir. Bütün görünüşler, külli ve icmâlî tecellîsi üzerine kâmil insanda zâhirdir; kısaca, Zât'ın tecellîsi kâmil insandadır. Çünkü, bütün âlemler onun vücududur. Dolayısıyla de bütün tecellîler insana râci'dir.

Hakk'ın Zât'nın bîr tek yüzü vardır ki o da kâmil insan yüzüdür; (Her şey yok olucudur, ancak, Allah Teâlâ'nın yüzü bakîdir) âyeti de bu gerçeğe işaret etmektedir. Kâmil insan bütün varlıkların Özü ve özeti olmakla da demek ki her şey yok olucu yalnız kâmil insan bâkîdir demektir. **Çünkü, Hakk, bütün kemâli ve cemâli ile yalnız kâmil insanda tecellî etmiştir.** Fakat, bu da fark âleminde bir an için bir bilişten ibârettir.

Kâmil insan demek, Hakk'ın tam zuhuru demektir ki bu da Zatî bilgiden ibarettir. Şu halde, aslında kâmil insan da Zât'ın bilinmesi için bir görünüşten ibârettir. Zira, tafsîlî ilim, kâmil insanda icmâl edilip özetlenmiştir. .

Kâmil insanın ilmi, Hakk'ın ilmine aynadır, yani kâmil insanın kendi nefsini bilmesi Hakk'ın bilinmesi demektir. Çünkü, kâmil insan ayni Hakk'tır. Bu suretle de Hakk, kendi ilmi ile de kâmil insana aynadır ve onda zâhirdir. Kâmil insan da Zât'ın bir arzusu dolayısıyla vardır, mevcuttur; gerçekte var olan ise o. her şeyden müstağni olan Zat'tır.

Bütün insanlar, âlemin özeti olmaları ve maddelerinin ekmeliyyeti dolayısıyla madde bakımından kâmil insanlardır. Fakat, bu varlıklarının bilgisini elde etmedikleri sürece tam kemâl sahibi olamazlar. Ne zaman ki kâmil olduklarının bilgisine ulaşırlar işte ancak o zaman tam kâmil olmuş olurlar. Kısaca, bilgi olmaksızın kemâlden söz edilemez. Kemâle ulaşabilmek te bütünlüğü ile kâinatın ne olduğunu bilmekle mümkündür ve bütünlüğü ile kâinatı bilen de kendini bilmiş olur. Bilgi nur olduğu gibi o bilgiye vasıta olan madde de yine ayni nurdur ve bilen de ayni nurdur. Her şey sırf bir görünüşten ibârettir. Asi olan bütün bu görünüşleri gösteren Zât'tır ki o da tam kemâli ile, ancak, insanda zâhirdir.

Bütün varlık, insandan gelip geçer. Her şey, yedi kapıdan insana girer ve beş kapıdan da insandan

çıkar.

Kısaca, insan, maddî ma'nevî bütün varlığı ile kendisinde tecellî eden Hakk'tır; dolayısıyla insan, bütün isimleri ve müsemmâları kendinde toplamıştır. Böyle bir insan da artık bütün makamlarda ve mertebelerde istediği gibi dolaşabilir, onlarla zevk edebilir. Makam ve mertebeleri dolaşmaktan anlaşılması gereken anlam da o makam ve mertebeleri ilmen dolaşmak demektir, yani onların neler olduğunu bilmek demektir ki bunun, sonu da zevktir.

Her şey, makamlar ve mertebeler bakımından söz konusudur. Çünkü, bunlar olmasa zuhur yoktur demektir. **Makamlar ve mertebelerden maksat ta Allah Teâlâ'nın sıfatları ve isimleridir ki O bunlarla zuhur eder ve bunlar O'nun zâtının gölgeleridirler.** İsimler ve sıfatlar olmasa zuhur olmaz, dolayısıyla zât da olmaz. **Bundan ötürü de kâinat bir görünüşten, bir gölgeden ibârettir.** Zira, zuhuru hayâldir: öyle ise âlemde Zât'tan başka bir şey yoktur. Asi olan Zât'tır, bundan Ötürü de ebedîdir, bâkîdir.

Zât, isimleri ve sıfatlan vasıtasıyla birçok şekillerle kendini gösterir ki bu şekiller onun birer yüzü olmuş olur; şekiller olmasa yüzler de olmaz. Çünkü o zaman ortada yalnız bir ruh kalmış olur ki bu mertebede meydana çıkıp görünme söz konusu olamaz.

İnsan, Mutlak Varlığı, Allah Teâlâ'yı bütün makamları ve mertebeleri ile bilirse, ki bu bütün bir bilgi demektir, Cennet'e girmiş olur.

Cennet, genellikle üçe ayrılır:

Cennet-i Muaccele: Yani, acele gelen Cennet ki bu, dünyada edinilen gerçek bilgiden ibârettir, **Bilgi Cenneti** dir.

Cennet-i Âcile: Yani, sonradan gelecek olan Cennet ki bu da dünyadan sonra **âhirette ki Cennet** tir. Bu Cennette bir şeklin yok olup diğer bir şekle değişmesi söz konusudur ki Kıyamet, Haşr ve Neşr de budur. ,

Cennet-i Tam veya Devlet-i Bâkiye: Bu Cennet te kulun Allah Teâlâ'ya kavuşması, dolayısıyla, ebedî hayata ve ebedî zevke ermesi demektir. **Cennet, Allah Teâlâ'nın Rahmet'inden; Cehennem de Gazab'ında yaratılmıştır.**

İlim'de İlmî Yakîn, Zevk'te ise Hakk'a ait Yakîn söz konusudur.

İlme ait yakîn, insanın, Hakk'ın kendisinde olduğunu bilmesidir. Hakk'a ait yakîn de, insanın, Hakk'ı kendisinde bulmasıdır. Bu da ilme ait yakînin tahakkuk etmelidir ki, bu artık, ilmin üstünde, sezgisel, vicdanî bir zevk işidir ve bu da visaldir. Fakat, bu visâle ulaşmak için insanın nefsine arif olması şarttır. Bu nefse ârif olma işi de insan hayatının en büyük imtihanıdır. Bu imtihanı kazanıp gerçeği gerçek üzere bilenlere ve gerçek üzere savunanlara da (Ehl-i Cemâl); gerçeği bilmeyen veya bilipte aslından saptırarak çeşitli ve yanlış suretlerde savunanlara da (Ehl-i Celâl) derler ki bunlar da halk ile zâhirî hocalardır.

İnsan da, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ancak, ilmi ile insandır ve ilmi derecesinde insandır. Çünkü, **ulviyyet, yücelik yalnız ve yalnız bilgidedir.** İnsan ancak, bilgisi derecesinde yücedir. Bilgi elde edilebilecek vasıta da ancak, içinde bulunduğumuz bu dünyamızdaki bu vücudumuzdan, ibarettir. **Bu dünyamızda bu vücudumuzla elde edebileceğimiz bilgi de bu dünyamız için olduğu kadar âhiretimiz için de biricik bilgimiz olacaktır.** Çünkü, ruhun maddeden başka bilgi vasıtası yoktur. Bilgiden maksat ta sevmektir; bilmek demek, sevmek demektir.

Mutlak Vücud, Allah Teâlâ, Gökler'in ve Yerin nurudur: Allah Teâlâ, Nur'dur. Bütün âlemler bu nurdan meydana gelmiştir ve yine bu nura geri döneceklerdir. Âlemleri ve insanı ile bütün bu varlık, bu fark âlemi de tek bir hareket eseridir ve bu hareket te sevgi hareketidir. Sevgi

hareketi demek, yukarıda da dokunduğumuz gibi, Zât'ın, isimlerine ve sıfatlarına bürünerek görünüşü demektir ki bütün bu görünüşler aslında yoktur ve yok olucudur.

Bütün tabiî haller ve olaylar, Allah Teâlâ'nın isimlerinin hükmü altındadırlar ve o isimlerin ma'nalarına göre zuhur ederler. İsimler, zatî i'tibarlardır; zât ise her şeyden münezzehtir. Zâten, tenzih, kendi kendiliğinden hâsıl olmaktadır. Çünkü, bütün varlık o olunca, onun her şeyden arınmış olması da yine onun kendi varlığını kaplamış olması ile olmuş olur. Zât ve Allah Teâlâ kelimeleri de, sırf, gerçeği anlatabilmek içindir. Fark âleminde ise, Zât'ın isimlerinden ve sıfatlarından başka bir şey yoktur.

Şu halde **bu var oluş ve yok oluş, yine Zât'ından Zât'ınadır.**

Zât, Mutlak Varlığın İstiğnası hâli, Ahadiyyet hâlidir. Zâtin birliği Ahadiyyettedir, Ahadiyyettir. O mertebede her şey odur, başka yoktur.

Her parça, her cüz, kendi mevziinde bir zât'tır. Fakat, parça zât'lar, Bütün Zât'ın, Külli Zât'ın tahtında olan zâtlardır. Bütün cüz'î zât'lar, bütün cüzleri kaplamış olan asıl Zât'a, Küllî Zât'a dayanır. **Varlık, bütünlüğü ile Zât'tır.**

Bütün bu görünüşlerden, bu geliş gidişlerden maksat ta **Zât'ın kendini bilmesi ve dolayısıyla de kendini sevmesidir.** Çeşitli sûretler ve varlıklar da bu gayenin geçici vasıtalarıdır. Varlıkların hepsi de Hak olduğundan Hak kendini sevmiş olmakla cüzlerin de, yani bütün cüz'î varlıkların da birbirlerini sevmeleri zorunludur. Çünkü, **Hakk, cüzlerin toplamı ile Hakk'tır; dolayısıyla de her cüz Hakk'tır ve her cüz Hak olunca her cuz'ün birbirini sevmesi de zorunlu olur.**

Hakk, zât'ın farka gelmesi, yani görünmezken çeşitli varlıklar hâlinde görünür olmasının adıdır. Bunu böylece bilip kabul etmek te Hakk'ın ne olduğunu bilip kabul etmek demektir, işte, (Hak kabul edenindir) sözünün gerçek anlamı da budur.

Varlıkta, her zerrenin, her çeşit varlığın kendi deveranım yapabilmek için gerekli şeyleri onlara vermek ve onları daima aynı şekil ve suret üzere seyr ettirmek te Hakk'tır ve Hakk'ın işidir ki bu da Hakk'ın isimlerine ve sıfatlarına râcidir.

Meselâ, **bir buğday tohumundan yine bir buğday çıkar, arpa çıkmaz: arpadan da yine arpa çıkar, buğday çıkmaz.** Bu, maddede böyle olduğu gibi ma'na âleminde de böyledir. ruh âleminde de bövledir ve böyle olması bir adâlet işidir. Bu yüzden ruh âleminde, ma'nevî âlemde de cemâl ve celâl birlikte gider; zira birlikte gitmese adâletsizlik olur. Her şeyde celâl ve cemâl'in birlikte gitmesine de (Adl-i Subhânî) derler: çünkü. Allah Teâlâ âdildir.

Şuna da işaret edelim ki celâl, kendi başına var olan bir şey değildir; o, cemâlin gölgesidir, gelip geçicidir. Asi olan, var olan, ancak, cemâl'dir. Bundan ötürü de, yukarıda da dediğimiz gibi, her celâl gibi görünen şeyi, muhakkak, cemâl peşler. İşte, (Allah Teâlâ'dan ümit kesilmez) sözü-nün sebebi ve gerçek anlamı da budur.

Gerek insanın vücudu içinde ve gerek insanın vücudu dışındaki kâinatta türlü tecelliler, cilveler gösteren Tek bir Zât Tek bir Hakikat'tır; ondan başka yoktur. **Bütün varlıklar bir Tek Can ve bir Tek Ten'dir.** Bu Tek olan Zât ve Hakikat hiç bir suretle bölünüp parçalanmaz. Dışta bütün görünenler onun mahluku ve âletidir. Bu tek varlık, meydana çıkıp görünen her bir şeyde, o şeyler bütün isimleri ve sıfatlarıyla bir zerre de olsalar, bütünlüğü ile görünür ve herkese inancına ve zannına göre görünür; ve her mertebe, her mahal ve makamda başka başka birer yüz gösterir. Dış'(Zâhir)ta olsun Iç(Bâtın)te olsun, her bir şekil ve sûrette tasvir ve tasavvur edilmiş olan, her akılda düşünülmüş olan, her gönülde anlam olan, her kulakta duyulan ve her gözde görülen odur. Bu Tek Zât ve Hakikat, bir yüzden tecellî edip görünür, bir yüzden de kendisini yine kendisi görür. Dolayısıyla **Seven ve Sevilen (Âşık ve Ma'şûk),**

isteyen ve İstenen (Tâlib ve Mutlûb), İnanan ve inanılan ve inanış bir ve ayni şeydir. Şu halde ârif olan kimse hiç bir özel/nefsî/ferdî inanca ve sevgiye bağlanıp kalmamalıdır.

Bu noktada yine önemle işaret edelim ki bütün varlıklar, makamlar ve mertebeler hep sevgi eseridir. Eğer, sevgi olmasa hiç bir şey vücud bulmaz, mevcud olmaz.

İster nisbetler içinde bulunalım ister nisbetlerin üstüne çıkalım, varlıkta her şey hep sevmek içindir ve hayat bir sevgiden ibarettir ve çünkü, aslında da bir sevgi eseridir.

Şimdi, vücud, yani varlık, her şeyden önce, varlığını korumak ve sürdürmek zorundadır. Varlığın korunması ve sürdürülmesi de, ancak, (Sevişmek) ile, yani sevişme yolu ile kendi yerine bir benzerini bırakmakla mümkündür. Bu söylediğimiz. Mutlak Vücud'un canlı ve hatta cansız bütün şekil ve sûretlerinde ve bütün makam ve mertbelerinde geçerlidir; Mutlak Vücud'un Mutlak Kanunu'dur. Bu Mutlak kanun'un tatbiki için de İlâhî Varlık, kendi Mutlak Vücud'u içine kendinden bir cevher gizlemiştir ki o da Tasavvufî' Dil ile (Aşk Maddesi) dir; Felsefî Dil ile (Hayat Prensibi)dir; Fizyolojik Dil ile de (Nutfe)dir. Bu cevher Hayvânî Ruh'u meydana getiren hayatî ve hayvânî gereklilikleri yaptığı gibi hayvânî ruhu kaplayan ve İnsanî veya Sultanî Ruh'umuzu, Şuurumuzu meydana getiren de yine odur.

AŞK MADDESİ

Çeşitli varlıkların meydana gelişine, devrana, nisbetlere sebeb hep bu aşk maddesidir. Nisbetler, şekillerden ötürü ve şekillerin birbirlerine olan zıtlıklarından meydana çıkmıştır; zıtlıklar olmasaydı nisbetler olmazdı. Bu nisbetler ve dolayısıyla şekillerin, çeşitliliği yüzünden de devran meydana gelmiştir, zaman meydana gelmiştir. Bizler cüz'iyyette seyr ettiğimiz için bize göre devran da, zaman da taakub da vardır ve çünkü bunlar mertebeler gereğidir. Ve bütün bu söylediklerimizi toptan kendinde toplayan da (Fark)tır. Fark, yani meydana çıkıp görünme işide iki yönlüdür. Bunun bir yönü Bütünlük, Küllilik açısından olan fark'tır ki buna (A'yân-ı Sabite) diyoruz ki İlmî suretlerdir, mâhiyetlerdir. Fark'ın diğer yönü de (A'yân-ı Sûbite)nin içinde cüzlük ile ve zıtlık ile olan fark'tır ki işte yukarıda açıkladığımız fark, bu ikinci tip farktır. **Bütün bu nisbetlerin, devranın, fark'ın varlığı da, toptan, Zât'ta mündemiçtir; bütün bunlar Zât'tan zuhur etmişlerdir ki bunların zuhurlarına sebep te (Aşk Maddesi) dir ki aslı ile ve aslında yine o Zât'tır, yine o nurdur, yine o ruhtur.** Her nereye baksak, her neyi görsek hep aşk maddesini görürüz. Çünkü, o, her varlığı her şeyi, bütünlüğü ile maddeyi kaplamıştır. **Her madde ki bizim vücudumuzda dahildir, bizim vücudumuzdan başka bir şey değildir, şu halde, aşk maddesinin bütünü de biziz, onun aslı da zât ta biziz. .**

Alemler, bütünlüğü ile Mutlak Vücut'tur, sırf Cemâldir; o, hep nurdur. Fakat bu, varlıkta her bir mevcut zerrevîdir ve zerrevî olmasından ötürü de hepsinde aşk maddesinin tecellîsi ayn ayndır ve bu zerreler, birbirlerine zıtlıklar gösterdiklerinden ötürü de ıztırab dediğimiz; şer dediğimiz, celâl dediğimiz şey meydana gelmiştir. Aslında şer, celâl denilen şey mevcut değildir. Çünkü, **şer, yani celâl, cemâl gibi bir varlık değildir**. Celâl,-ancak, bir çokluktur ve şekillerin birbirlerine nispetlerinden zuhur etmiştir ve bunun için de mevcut değildir.

Bütünlüğü ile âlemler ise, Yani Mutlak Vücud ise insandır, tısaıı, dolayısıyla de Mutlak Cemâl'dır.

Bu aşk maddesi, bu her şeyin aslı da, bütünlüğü ile bizde mevcuttur. Vücudumuzdaki bütün zerrelerimizi idare eden, onlara hükm eden onun Sultanî Ruh'udur ki o da bizdedir. Hayvanları da hayatî sınırlar içinde ve kendi maddelerine göre yine onun Hayvânî Ruh'u idare eder. Aşk maddesi dediğimiz bu Hayat Prensibi cansızlar âleminde ise tamamıyla basit ve aşağı derecede bulunur ki bu cansızlar âleminde, hayvanlarda görülen içgüdü bile mevcut değildir.

Kısaca, bütün varlıkların yaratılmasına sebep olan aşk'ın, sevginin çeşitli şekillere bürünen tecellîsi, aslında, tek bir tecellîdir. Bu sevginin birer tezahürü olan her bir varlık ta ancak zıtlarla meydana çıkıp görünür. Çünkü, sevişmek için zıtlık lâzımdır. Fakat, gerçekte zıtlar yoktur: zıtlar,

tek bir hakikatin meydana çıkması ve bilinmesi içindir.

Şehvet, sevgi, muhabbet, aşk, vecd, hayret dediğimiz şeyler de hep Aşk Maddesi'nin mertebelerinden ibarettir. **Bu mertebelerde seyr'etmek te tamamıyla bilgi işidir, irfan işidir. Alim ve Ârif olmayanlar şehvet, denen hayvanlık mertebesinde saplanıp kalırlar.** Fakat, Alim ve Arif olanınsan, kendi zâtının, varlık ve yokluk sûretlerinde yine kendini nasıl sevip zevk ettiğini ve kendisinin de ayni Zât olduğunu gereği gibi düşünüp bilir ve bu suretle de **Hayret makamına** yükselir. Ancak, hemen işaret edelim ki hayret makamı, ancak, cüzilik açısından ve ancak cüzler için söz konusudur. Zira, Küllük, bütünlük açısından, hayret dediğimiz şey söz konusu olamaz. Bu hayret makamından sonra da, artık tamamıyla ma'nevî bir sevgi başlar; çünkü, bundan ötesi, artık, **Hiçlik âlemi**'dir. -

Aşk Maddesi'nde esas aşktır. Rablık, kulluk, çirkinlik, güzellik varlık, yokluk, hulâsa bütün nisbetler hep mertebelerde i'tibâri birer sözden ibarettir. Bütün maksat, sevmek ve zevk etmektir ki bunun da gayesi visaldir. Aşk, vecd mertebesidir, dolayısıyla toplam mertebesidir; bu mertebede bulunan da, yalnız, Hakk'ı görür, Halk'ı görmez. Çünkü, toplam mertebesi bâtındır, zâhir değildir.

Muhabbetin daha şiddetlisine Aşk ve Aşk'ın daha hafifine de Muhabbet denir. **Allah Teâlâ'nın sıfatlarında tam ve mükemmel bir i'tidal bulunduğundan Allah Teâlâ'nın insanlara karşı Aşk'ı değil, ancak, Muhabbet'i nisbet olunmuştur.**

İnsanların kafalarının mahsulü olan İlim ve Fen yine insanların kafalarının terakkisi ile düz orantılıdır. Hâlbuki insanda esas olan (Sevgi) hiç bir terakkiye bağlı değildir; onun yüksek varlığı daimîdir ve aynîdir. Yeter ki insanlar, onun mâhiyetini ve kudretini bilip anlamağa ve her geçen an ona bağlanmağa çalışsınlar.

SULTÂNÎ RUH

İnsanın bedeni Sultânı Ruh denen bir ruha bir kab, bir âlet olduğu gibi, ayni zamanda, Hayvânî Ruh denen bir ruha da yataklık etmektedir. Bunun da hikmeti, Allah Teâlâ'nın Cemâl ve Celâl yüzlerinden olan kudretini müşahede etmektir. Görülüyor ki insanda Cemâl'in bulunduğu ayni yerde Celâl da bulunmakta ve bu iki zıt şey birbirinin sınırını aşmamaktadırlar.

Ruh, aslında ne iyi ne de kötüdür. Çünkü, o, maddî bir şey değildir. Fakat, onun madde içinde bulunuşuna nisbetle, onun, nisbette iyiliğini bildiren, Hayır; ve nisbette fenalığını bildiren şey de Şer'dir.

Ruh, aslında saf ve temizdir ve çünkü o, maddî bir şey değildir. Fakat, o, maddeye bedene bürünmüştür ve bundan ötürü de maddenin emrine girmiştir ve maddenin emrinde de birçok maddî günahlar işlemesi zorunludur. Ancak, maddeye, bedene girip onun pislikleriyle pislenen ruhun o maddeden o bedenden sıyrılıp yine safiyveti üzere sırf ruh kalması da devran gereğidir ve zorunludur. işte, insanın günahlarından ötürü Allah Teâlâ'ya (Tevbe) etmesi gerektiğinin ve bu tevbelerin Allah Teâlâ tarafından mutlaka kabul edileceğinin ve çünkü, Allah Teâlâ'nın (Tevbeleri Kabul Edici) oluşunun gerçek anlamı da budur.

Gerek insan dışındaki bütün âlemlerde ve gerek insanın bizzat kendinde vücut örtüsü ile örtülmüş ve bu örtünün gizliliklerinde gizlenmiş olan bu cevherin meydana çıkmasına ve çıkarılmasına sebep, yalnız ve yalnız, Aşk olduğu gibi bu cevherin İlâhî mahiyyetini, zâtını, gerek cüzlüğü ve gerek küllüğü üzere bize bildirecek olan anahtar da yine Aşk'tır. Kısaca, Tek olan İlâhî Varlık Aşk ile kendi Zât'ından kendi Fark'ına gelmiştir, yani görünmezlikten görünürlüğe çıkmıştır. ***"Allah Teâlâ muhabbettir"*** sözünün gerçek anlamı da budur. Dolayısıyla, Aşk, hem ma'nayı hem maddeyi kendinde toplamış ve her ikisini de bütünlüğü üzere kaplamıştır. Bunlardan biri olmaksızın Aşk düşünülemez. Ve zâten, madde ve mana ayni bir şeydir. Bundan ötürü de Hayat, insanda ve diğer varlıklarda, işte, bu sevgi

hayatından başka değildir.

Hayat, tıpkı madde gibi, yok olmaz bir şeydir. Bundan ötürü bu dünyada her vakit belirli bir hayat vardır ve bu hayatın miktarı azalıp çoğalmaksızın daima ayni nisbette devam edecektir.

> Bir şey i'tidâl hâline geldikten sonra, artık, olduğu gibi kalır: ne çoğalır ne de azalır. Dünyanın olduğu gibi kalması i'tidâli sebebi'iledir.
>
> Cemâl ile Celâl'in eşit gittiği zamana da (Zamân-ı î'tidâl) derler.
>
> Tabiattaki i'tidâldır ki insanların da i'tidâlini sağlamış, dolayısıyla de Ruh'lar da mevcut olmuştur. Eğer maddi bir i'tidâl olmasaydı bir Ruh'tan bir îdrâk'ten de söz edilemezdi. Nasıl ki Aklımız ve ruhumuz, düşüncelerimiz ve hislerimiz maddî vücudumuzun ve özellikle dimağımızın i'tidâl ve ahenk derecesi ile düz orantılıdır.

Maddeyi yaratmak ve yok etmek mümkün olmadığı gibi hayatı yaratmak ve yok etmek te mümkün değildir. Bütünlüğü ile Tabiat ölümsüzdür. İnsan da kimyasal ve fiziksel etkilerle birleşen bu hayat ünitelerinin bir araya gelmeleriyle yaşamaktadır. Bu ünitelerin durmaksızın çalışmalarıyla Hayat dediğimiz şey meydana çıkmaktadır. **İnsanların Melek'lerle dolu olduğunu söyleyenler, Melek'lerin bu Hayat Ünitelerinden ibaret olduğunu iyi bilmelidirler.**

İnsan vücudunda hâsıl olan hayat, bir terkib hassası ve maddî cüzilerin, yani alman çeşitli gıdaların yaptıkları çalışma sonucudur: konuşmamız, gülmemiz ve daha bu gibi şeyler hep bu çalışmaların sonucudur. İnsan ile diğer hayvanlar arasındaki başkalık ta, ancak, terkibe, ait bir başkalıktan ötürüdür, hepsinin aslı ise birdir. Bu bir olan asıl, cevher, her bir mertebede o mertebeye mahsus bir zuhur, bir meydana çıkış göstermiştir.

> Lâhût, Ceberut, Melekût ve Şuhûd diye adlandırdığımız âlemlerin zuhurunda zaman dahilinde bir sıra, bir birbirini peşleme diye bir şey yoktur. Bütün bu âlemler, birbirinin fâil'i olmaları açısından, hep birden zuhur etmişlerdir. Alemlerin hep birden zuhuru da İlâhî bir Arzu. İlâhî bir Sevgi sonucudur.
>
> Tekrar edelim ki Yaratılışta varlıkların birbirlerini sıra ile peşlemeleri diye bir şey yoktur. Yaratılış, bir, (An)dır ve bu An, bir göz açıp kapamadan da daha kısadır. **Ard arda geliş, ancak, şekillerin birbirine nisbeti bakımından meydana gelmektedir. Yaratılış, Bütünlük, Küllük bakımından (Zuhur)dur: şekillerin birbirine nisbeti bakımından da (Taakub)tur ve (Hulûl)dur.**

Meselâ, **bu bir olan Asl'a hayvanlık mertebesinde (Hayvani Ruh), insanlık mertebesinde de (İnsânî Ruh) adı verilmiştir. Yoksa, hayvânî ruh başka bir şey ve insânî ruh ta başka bir şey değildir.** Hayvanlık mertebesinde (Hayvan) olan şey ne ise insanlık mertebesinde (İnsan) olan şey de odur: bu ikisi arasındaki başkalık, ancak, isti'dat hasebiyledir.

> İsti'dad, adetten gelir ki bir şeyin birçok yüzlerle varlığını meydana çıkarıp gösterebilmesini deyimler. Ve yine bu anlam ile ilişkili olarak, isti'dâd, bir şeyin veya her şeyin kendi cinsinden olan şeyleri aramaları ve bulmaları keyfiyetidir.

Bir insanın iyi veya fena, güzel veya çirkin, zekî veya budala olması da, her şeyden önce, bu hayat üniteleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanı vücuda getiren bu hayat üniteleri, çoğunlukla, âhenkli ve canlı olursa o insan da güzel, iyi huylu ve zekî olur ve aksi halde de çirkin, kötü huylu ve budala olur. Çünkü, sinirlerin his ve hareketleri de bu âhenge bağlıdır. Dolayısıyla, vücudumuzdaki organlarımızın da hissî ve aklî hayatımız üzerinde büyük ve çeşitli etkileri vardır.

İnsanda her organ hissi ve aklî hayat üzerinde başka başka etkiler yapar. **İnsandaki Tenasül**

Organı'nın insanın hissî ve aklî hayatı üzerindeki etkisi ise pek büyüktür. **Bu sebeble insanın tenasül organından yoksun bırakılması insanlığa sığmayan bir harekettir;** hayata karşı bir saldırıdır; ahlâkî bir fâciadır. Tarihte rastladığımız bu çeşit olaylar pek yüz kızartıcı bir cahillik örneğidir. **Zira, dediğimiz gibi, tenâsül organlarının zekâ üzerinde açık ve büyük bir etkisi vardır.** Tenâsül organları, dimağda, şiddetli emeller, çeşitli fikirler uyandırır. Bu organlar, yüksek derecedeki hissî olayların da beşiğidir.

Maddî aşkın hedefî tamamıyla cinsel münasebetlerdir. Fakat, biz bunu bir hayvanlık örneği sayarak diyeceğiz ki ma'nevî aşk, varlıkların hayat kaynağı; cinsel münasebetler ise bu varlıkların mezarıdır, ölümüdür. ***Ömründe bir defacık olsun kalbinin saf ve temiz heyecanlarını duymamış bir kimsede hissî kemaller ve ma'nevî zevk aramak, hiç kuşkusuz, pek boştur.*** Hissî kemallerden ve ma'nevî zevkten yoksunluk ve boşluk ise insanlığın ebedî bir faciası, ihmâle gelmez büyük bir tehlikesidir. Bununla beraber, bu zevkin de başlangıcı ve esası maddedir ve maddedeki aşk cevherinin mevcudiyetidir. Her türlü ma'nevi sevgi ve zevk mutlak surette maddeden başlar. Çünkü madde, her şey için ruhun biricik vasıtasıdır.

> **Aşk Cevheri**
>
> Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi. Fizyolojik Dilde (Meni) dir ki bu da bütün bir vücudu nakl eden bir vasıtadır. Ve yine Hayat Prensibi de dediğimiz bu aşk cevheri her şeyde kendi mevcudiyetine göredir. Fakat, insan vücudu bütün âlemlerin bir toplamı olduğundan aşk cevheri de tamamlılığını ve kemâlini insanda bulmuştur.
>
> **"Madde, her şey için ruhun biricik vasıtasıdır" demek**;
>
> Ma'nevi sevgi de mutlak surette maddeden başlar. Çünkü, madde, zâten, ma'nâdır; ma'nânın yazısıdır; ma'namn vasıtasıdır. Vasıtasız asla ulaşmak ise mümkün değildir. O halde, maddeyi sevmeyen ma'naya ulaşamaz.
>
> **Madde, ma'na diye; maddî ve ma'nevî varlık diye ikili bir ayırım yapmak ta doğru değildir.** Zira, hakikatta varlık birdir, sevgi de birdir. Madde olmayınca ma'na ve ma'na olmayınca madde olmayacağı gibi sevgi olmayınca sevgisizlik ve sevgisizlik olmayınca da sevgi bilinmez. Fakat, madem ki esas ma'nadır, madde onun gölgesidir, şu hâlde **varlık sevgidir, sevgisizlik te onun gölgesidir. Ancak, sevgi için maddeye ihtiyaç vardır.** Madde vücudumuza dahil olup hararet meydana getirir ki o hararet te aşkı meydana getirir, muhabbeti meydana getirir. Eğer, madde olmasa, hararet meydana getirilemeyeceğinden, dolayısıyla, aşk ta mevcut olamaz; **maddî aşk mevcut olmayınca ma'nevî aşk ta hiç bir suretle mevcut olamaz.** Zira, ***hararetten geçmeyen, yani nâr'dan geçmeyen nur'a varamayacağı gibi maddeden geçmeyen de ma'naya varamaz.*** Hararetin aşk üzerine olan büyük etkisini sıcak iklim ahâlisi ile soğuk iklim ahalisi arasında yapılacak bir mukayese de bize açıkça göstermeğe yeterlidir. İlkbahar ve Yaz aylarındaki sevişme gücü ve kalitesi ile Kış ve Sonbahar aylarındaki sevişine gücü ve kalitesi arasındaki muazzam fark ta bize bu konuda yeterli bir fikir verebilir. **İlkbahar ve Yaz aylarında cinâyetlerin artması da bunun ayrı bir delilidir.**
>
> Bir cümle ile: insanın mizacının, faziletinin, ahlâkının, aşkının, daha toplu bir deyişle, maddî ve rûhî hallerinin ilk malzemesi, ana dayanağı Mutfağında Kaynayan Tenceredir.

Özellikle bulüğ hâli, çocuklarla şehvet heyecanlarının en yüksek derecede kaynaştığı bir devirdir. İş, bu şehvet heyecanlanın, yavaş yavaş, yüksek ma'nevî heyecanlara inkilâb ettirebilmektir. Fakat, gerçek şudur ki: **eğer insanlar cinsel içgüdülerinden yoksun olsalardı başta Ahlâk Kitapları olmak üzere Edebiyat Kitaplarından da Felsefe Kitaplarından da San'at Kitaplarından da ve hatta İlim Kitaplarından da insanlık yoksun kalırdı.** Ama, yukarıda da dediğimiz gibi, iş, bu içgüdüyü yüksek plânda bir aklın ve yüksek manevi zevklerin ve heyecanların emrinde kullanabilmektir. **Yoksa, cinsel içgüdüye esir olup kalmak, her**

şeyden önce, vücudu yıpratır ve en nihayet hücrelerin hayatlarına hizmet etmeyen bir vücut ta varlığını sürdüremez, yok olup gider. Öyle ise bu bakımdan da cinsel his ve heyecanlarımızı yüksek ma'nevî his ve heyecanlara inkilâb ettirmek zorundayız.

> İnsan, cinsel içgüdüsünü, ciddî bir terbiye ile yüksek ruhsal işlere yöneltebilir ve ruhsal gücünü arttırabilir. Bunun içindir ki birçok akıllı kimseler cinsi münasebetlere pek rağbet etmeyip daima perhiz üzere olurlar ve cinsel kudretlerini ve aşklarını san'atlarına veya ilimlerine harcayıp ölmez eserler verirler. Bazı Dinlerde ve Tarikatlarda görülen (Mücerretlik, Perhizkârlık) müesseselerinin mevcudiyetinin gerçek sebebi de menideki maddi gücü muhafaza yolu ile ruhun kudret ve kuvvetini arttırmak, dolayısıyla, maddî aşkı (İlâhî Aşk)a döndürmek ve bu İlâhî aşk derecelerinde gittikçe yükselerek ebedî visâl içinde bulunmaktır. Çünkü. (Hayvânî Ruh), (İnsanî Ruh)u da kaplamıştır ve onun dayanağıdır. **Nitekim, hadım edilen kimselerde hiç bir fikir ve san'at eserine rastlamak mümkün değildir.**

> **Bununla beraber, yine işaret edelim ki ebedî olan. İlâhî olan zevkin başlangıcı ve esası maddî zevktir, maddedir.** Çünkü, madde olmazsa mana da zuhur etmez: insânî aşk olmakla ilâhı aşka da varılamaz. Ve en nihayet, güzel olmazsa aşk ta bilinmez ve yaşanmaz, öyle ise: ***(Her güzel, Elest Bezminin' bahş ettiği Peymâneden başka değildir).***

Cinsel his ve heyecanlarımızı yüksek ma'nevî his ve heyecanlara inkilâb ettirebilme işi de, her şeyden önce, bir terbiye işidir.

> Terbiye, her şeyi yerli yerinde yapmak ve her şeyi isti'dât ve kabiliyetinin en üstün seviyyesine ulaştırmak demektir. Canlı, cansız her varlığı kendi kemâline ve cemâline kavuşturmak demektir.

> Terbiyede insana gelince, herhangi bir insanın ahlâkî, terbiyesi, asaleti hareketlerinde; bilgi ve irfan terbiyesi de yaptığı işlerde görülür.

Terbiye işi de pek büyük, pek kutsal, fakat, başarılması pek güç bir iştir. Çünkü, insanlar, her şeyden önce, dış hayatları bakımından çevrelerinin, iç ha' yatları bakımından da midelerinin tabîî esiridirler ve bu esirlik te onlara yaradılışlarının, sanki, ebedî bir hediyyesidir. Bundan ötürü (Hürriyet, Hür irade) kavramı da çok su götürür bir kavramdır. Gerçek beyle olunca, bu sefer, terbiye işine, (Telkîn) i de müdahele ettirmek zorundayız.

> Telkin edilmiş bir ruh, dolayısıyla, maddeyi de tasarrufu altında bulundurabilir ve maddeyi istediği gibi kullanabilir.

> Telkin kelimesinin yanında bir de (Telâkki) kelimesi vardır ki bunun da anlamı, insanın bizzat kendisinin herhangi bir şeyi şöyle veya böyle olarak kabullenmesidir.

> Telâkki, ihtiyarîdir, telkin ise mutlak hâkimdir. Telkin de başlıca ikiye ayrılır:

> 1-Dışa ait telkin.
>
> 2-İçe ait telkin.

Telkin, insanın kendisini veya bir başkasını herhangi bir şeyin şöyle veya böyle olduğuna ve bunun, gerekliliğine inandırmak için ruha yapılan bir tasarruftur. Çocukları terbiyede de, telkin, başta gelir ve pek büyük bir rol oynar.

Çocuklara evvelâ yemeği içmeği, oturup kalkmağı, söyleyip dinlemeği ve bu gibi şeylere ait kurallar öğretilmeli. Daha sonra da onlara cemiyyet düzenine ve kurallarına ait bilgiler verilmeli. Daha sonra da ve yavaş yavaş onlara iyi'nin ve kötü'nün ne olduğunu belletmeli ve onları iyi şeyler yapmağa yöneltmeli, kötü şeyler yapmaktan da önlemeli; dolayısıyla da onlara içinde yaşayacakları cemiyetin ve hayatın düzenini ve seyrini korumalarını sağlatmalıdır. Kısaca, onlara; her şeyden önce, bir Fazilet ve Ahlâk Terbiyesi vermelidir.

Ahlâk, (Hulk)un çoğuludur. Hulk ta huy ve tabiat anlamınadır. Fakat, huy kelimesi ile asıl kast olunan şey insanın ruhsal hallerine ait bir sıfattır.

Ahlâk'ı üçe ayırabiliriz: **Tabiî Ahlak; İ'tibârî Ahlâk: Ahlâk-ı Hamide.**

Tabiî ahlâk demek, tabiî gidişin, devranın ahlâkı demektir ki bu, her tikel varlığın kendi varlığı kendi düşünüşü ve bilişi ve kendi gidişidir.

İnsan **tabiî ahlâk** karanlıklarından kurtulup yükselirse o zaman da cüzler ve zıtlar arasında bir âhengin kurulup yerleşmesinden ibâret olan **(Î'tibârî Ahlâk)** a ulaşmış olur. Ancak, insanın, kâmil bir insan olabilmesi için bu i'tibârî ahlâktan da geçip yükselerek Bütünün, Küllün ahlâkı ile ahlâklanmak gerekir ki buna da **övülen Ahlâk (Ahlâk-ı Hamîde)** denir ve bu mertebeye varan insan tam ve kâmil bir insan sayılır. .

Kâmil insan da Allah Teâlâ'dan başka olan şeylerle iştigâlden kurtulmuş, yani esfelden a'lâya geçip nur olmuş, yani vücudunu aslına iletmiş insandır. Böyle bir insan da,'artık, Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ablaklanmış olur.

Ahlâklılığın birinci alâmeti Alçak gönüllülük (Tevâzû)tür ki bu özellikle, ilim adamian için söz konusudur. Alçak gönüllülük, ilimde (Temkin) üzere, ahlâkta da (Tahkik) üzere olan kişilere mahsus bir vasıftır ve bu vasıf, Tasavvuf Dili ile, Nebî'ler ve Sıddîk'ler vasfıdır.

Câhil halkta da Alçak gönüllülüğe benzer bir hâl bulunursa da onlarınki Alçak gönüllülük değil, yaltaklanmadır.

Kendisinde, gerek maddî ve gerek ma'nevî alanda, özellikle **Baş Olma** sevdası bulunan kimse Alçak gönüllülükten tamamıyla uzaklaşmış, dolayısıyla, birlikte yaşadığı diğer insanlarca kendisinden nefret edilen bir insandır. **Çünkü, gerçek ibâdet, gerçek kulluk, Allah Teâlâ'ya karşı Mutlak Alçak gönüllülükte bulunmak, O'na karşı Mutlak Boyun Eğmek'ten başka bir şey değildir.** Kısaca, ibâdet, alçak gönüllülükten ibârettir.

Ahlakî terbiyeyi de çocukların her şeyde ve her zaman (Doğru olma)larına ve yalnız doğruluğun (Mutluluk) sağlayabileceği görüşüne dayandırmalıdır. Eğer, ruhlarda iyiliklere, faziletlere karşı bir temayül uyandırabilir ve kötülüklerin de muhakkak surette cezasız bırakılmayacaklarına ve hiç değilse can sıkıntılarına sebep olacağına dair bir inanç hazırlayabilir ve bu yolda bir Vicdan da oluşturabilirsek Terbiye işini esasından ele almış dolayısıyla de İnsanlığın Mutluluğunu temellendirmiş oluruz. Hiç kuşku yoktur ki Âhiret Mutluluğu da bundan başka değildir.

İşte, bütün bunlar, her şeyden önce, bir Telkin işidir. Bu sebebten ötürüdür ki Kutsal Kitapların, özellikle, terbiye işinde önemleri pek büyüktür. Ve yine bundan ötürüdür ki İslâm Dini'ne göre Allah Teâlâ, En Büyük Terbiyeci'dir; ve O, sâdece insanların değil, fakat, yarattığı her şeyin Terbiyecisidir. Bu yüzden O'nun Güzel İsimler'inden biri de Terbiyeci (Rab)dir.

Allah Teâlâ (Bir)dir. Allah Teâlâ'nın bir olmasının gerektirdiği başlıca şey de, küçük, büyük, her şeyi kendi varlığından meydana getirmesi ve meydana getirdiği şeyleri Terbiye Edici olmasıdır. Bundan ötürü de Dinimizde Allah Teâlâ'nıu bir adı da (Rab), yani (Terbiye Edici)dir ve O, yukarıda da dediğimiz gibi, meydana getirdiği bütün âlemlerin Rabb'idir. .

Allah Teâlâ'nin Rab'lığı, Terbiyeciliği de meydana getirdiği varlıkları birbirine inkilâb ettirip geliştirmek sûretiyledir ki bunu da azdâd ile yapmaktadır. Çünkü, her şey, ancak, zıtlarla meydana çıkıp görünür.

Şuna da önemle işaret edelim ki içimize ait olan fazilet ve iman terbiyesini gerektiği şekilde sağlayabilmek ve etkili kılabilmek için de daha önce dışımıza, yani zekâmızı ve ruhumuzu ihyâ eden beş duygu organımıza gereken terbiyeyi vermek zorunludur. Bu da, dış âlemle ruhumuz arasında aracı olan bu duygu vasıtalarını daha kudretli, daha verimli kılmak

demektir. Bunun için de gözlerimize daima iyiyi, güzeli ve doğruyu göstermeli; kulaklarımıza daima iyiyi, güzeli ve doğruyu duyurmalıyız ve bu suretle de her şeyden önce ve özellikle[1] göz ve kulak organlarımızı terbiye edip geliştirmeliyiz. Çünkü, hayvanlar, boğazdan; fakat, insanlar, her şeyden önce, gözden ve kulaktan gelişirler.

Bu noktada Din Terbiyesi'ne ve Dinlerdeki ana temellere de kısaca dokunalım:

Bütün Dinler, genellikle, iki temele dayanır:

1-Hâlık'a, yani Yaratan'a saygı.

2-Mahlûk'a, yani Yaratılan'a sevgi.

İşte, genellikle bütün dinlerin dayandığı bu iki temel insanın kötülüklerden kurtulmasını ve mutluluğa kavuşmasını sağlar.

Bir Allah Teâlâ varlığını kabul edip ona saygı göstermek, dolayısıyla, ona tam bir emniyyetle güvenip dayanmak insanın vicdânî ve ma'nevî huzura kavuşmasının ilk şartıdır. Vicdânî ve ma'nevî huzûr kaynağı olan bu şartın gereği gibi yerine gelebilmesi için de kabûl edilip sayılan Allah Teâlâ'nın, gerçekten, ne olduğunun gereği gibi bilinmesi şarttır. Gereği gibi bilinecek bir Allah Teâlâ'nın da gereği gibi sevilmemesine de imkân yoktur. Varlıkların yaratılışlarının sebebi de sevgi ve muhabbet, olduğundan ve Yaratan, bütün yaratıklarını bu sevgiye ve muhabbete mazhar kıldığından ötürü de bizim, bizi, ve bizden başka yaratıkları sevmememize de imkân yoktur.

Yaratan'ı bilip saymak vicdânî ve ma'nevî huzûrun başı bulunmak ve yaratılan her şeyi de Yaratan'dan ötürü sevmek ve acımak ta bütün bir ahlâklılığın temeli olmakla bu iki ana temelden yoksun bir Din düşünmek imkânsızdır. İşte, Allah Teâlâ bu bakımdan da en Büyük Terbiyecidir,

Dinin bu iki temelinden Yaratan'ı bilme ve sayma temeline bizim Şeriatımız dilinde (İhsân); yaratılanı sevme ve acıma temeline de (Adl) denir ki Müslümanlık ta bu (Adl ve İhsân) faziletlerine gereği gibi sahib olmaktan ibârettir.

> Bu hususun Peygambere gelen ilk Vahy ile de pek sıkı bir ilişkisi vardır. Nitekim, Allah Teâlâ, Peygambere: "Îkra' = Oku!" diye emir vermiş, Peygamber de bu emri, hayâtî olayları incelemek ve o olayların zorunlu kıldığı sosyal kanunları gerektiği zamanda gerektiği şekilde vaz' etmek ve onları insanlara gerektiği gibi bildirmek sûretiyle mensûb olduğu cemiyyete (Adl ü ihsân)a dayalı bolluk ve refah, rahat ve huzûr içinde mutlu bir hayat yaşatma olarak telâkki etmiş ve ölünceye kadar, yalnız ve yalnız bu emri ve böylece yerine getirmeğe çalışmıştır.

İşte, gerçekten Din dediğimiz şey de yukarıda açıkladığımız iki asl'ın ortak bir verisinden yani, sevip saymaktan başka değildir.

Milletler arasında Terbiyeye en çok önem veren de, hiç kuşkusuz, Türklerdir.

Eski Türkler, ruh ve bedeni asılda eşit tutmuşlar ve bu ruh-beden bütünü ile bunun bilgisi ve terbiyesinin deyimi olarak ta ba'zan **(ten, tan)** ba'zân **(den, dan)** ba'zan da **(tin)** , ve en nihayet Oğuz dili ile **(Din)** kelimesini kullanmışlar; kısaca, Din'i bir insan terbiyesi aracı olarak kabullenmişlerdir. Nitekim, hâlâ, akıl ve edep kurallarına uymayan hareketlerde ve davranışlarda bulunan çocuklara **(Densiz)** deriz ki bu kelime **(Dinsiz)** kelimesinin başkalaştırılmışıdır ve **(Densiz)** kelimesi, dolâyısiyle, **(Terbiyesiz)** anlatmadır.

Din, birdir. Fakat, dinin bir dış, bir de iç yüzü vardır ki bu dış yüze (Şerîat) ve iç yüze de

(Tasavvuf) diyoruz. Dinin bu iki yüzü birbirinden hiç bir zaman ayrılmayan ve birbirini tamamlayan yüzlerdir. Bununla beraber Şerîat, dışa yönelme, özden ayrılmadır. O, bildirilerinin aslı Allah Teâlâ'ya aşk ve muhabbet olduğu halde aşk ve muhabbetten yüz çevirerek sâdece bir takım kuru inançlar ve duyular dünyasına ait bir takım emir ve yasaklarla bunların sözden ibaret doktrinleri ve yalnız gösterişe ait teşkilâtları olma yolunu tutar ve bu yüzden Tasavvuf'tan, dolayısıyla, Tasavvuf ile ortak olduğu kendi esasından da ayrılır. Buna karşılık Tasavvuf ise içe ait özde, asılda, reelde, tek bir kelime ile aşk ve muhabbette yerleşir ve bu aşk ve muhabbet hallerini ve bu hallerin sezgiye dayanan verilerini ma'nalandırmak ve kıymetlendirmek için bu verileri zorunlu olarak bir takım sembollerle deyimlemeğe çalışır.

Bu noktada Tasavvuf'ta sembollerin rolüne ve önemine de kısaca dokunalım:

Tasavvufî şuur veya yaşantı hâli dışa ait olmayıp içe ait, yani varlığın iç yüzüne, ma'na âlemine, mutlak vücudun sırrına ait olduğu için entellektüel şuurla kıyaslanamaz ve entellektüel şuura ait terimlerle de deyimlenemez. **Tasavvufî şuur veya yaşantı hâli, bize doğrudan doğruya bir şey anlatmaz; o, ancak, îmâ eder.** Bu çeşit şuurun kendine has deyim araçları da zorunlu olarak bir takım semboller, bir takım artistik tasvirler ve bir takım teşbihlerdir. Bu sembollerde, tasvirlerde, teşbihlerde îmâ ediş ne derece fazla olursa deyimleyecekleri gerçek te o derece fazla olur. Dolayısıyla Tasavvufta kullanılan semboller, sâdece, bir şemadan, .diyagramdan, yani hendesî bir şekilden veya remz ve kinâyeden ibaret değil, onlardan çok daha üstündürler.

Semboller ve artistik tasvirler ve teşbihler pek çok ise de Tasavvufta gaye gerçek varlığın, mutlak varlığın sırrına ulaşma ve onunla buluşup kavuşma ve kaynaşma olduğundan bu sembollerin ve artistik tasvirlerin, teşbihlerin en önemlileri **Aşk ve Güzellik sembolleridir**. Çünkü, Allah Teâlâ'yı bilmek ve ona kavuşmak, Allah Teâlâ'nın da emr ettiği gibi, ancak, iyilik, güzellik ve sevgi yollarından gitmekle mümkündür.

> Ahlâk, hılkattandır, mükevvenattandır. Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanmak demek hılkatımıza avdet edip aslî safiyetimiz üzere saf ve temiz kalmak, yani **Tanrılaşmak** demektir. Çünkü, insan, imkân âlemine geldiği için esfele düşmüştür. Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanabilmek için de bu esfelden a'lâya çıkması, yani tekrar geldiği yere yükselip geri dönmesi gerekir. İnsan, geldiği yere geri dönünce de o zaman Allah Teâlâ gibi her şeye Merhamet Edici ve her şeyi Sevici olur.
>
> Ye yine, Ahlâk, Aşk Maddesi'nde dahildir. Ahlâk sahibi olmak demek, (Sevmek) ve (iyi Muamele Etmek) demektir. Sevgi de herkese ve her şeye karşı olmalıdır. Zira, varlıkta, a'lâ olsun, esfel olsun, her şey Mutlak Vücuttandır, Mutlak Vücud'tur, Mutlak Mevcuttur. İşte, insan, hiç bir ayrım yapmadan her şeyi ve bütün mertebeleri ve zıtları ile birlikte severse ve bütün bunları insanda bilip ve bulup severse, ancak, o zaman gerçek aşık olmuş olur. Çünkü, böyle bir insan, sıfatların ve mertebelerin ayni bir aslın çeşitli sûretlerle görünüşünden ibaret olduğunu ve onların o asıldan başka bir şey olmadıklarım gerçekten ve gerçek üzere bilip kavramıştır. İşte; **(Varlıkta her şey Allah Teâlâ'a sâdıktır)** sözünün gerçek anlamı da budur. Yalnız ve yalnız böyle bir sevgi üzerine dayanan Bektâşiliğin bu yoldaki şu kıt'ası da ne kadar güzel vc ne kadar yerindedir:.
>
> **Birbirini sevmeyenin**
>
> **Kendi özün bilmeyenin**
>
> **Âdem'e baş eğmeyenin**
>
> **İsmini Şeytan okuruz.**
>
> Âşık bir insandan hiç bir zerre'ye zerre kadar kötülük gelmez.

Çünkü, **Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanmak için yol yalnız budur.** Bundan ötürü de bu sembolik ve artistik tasavvuf dili, hiç kuşkusuz, akıldan ziyade hisse, kalbe hitâb eder. Çünkü, Allah Teâlâ'ya en yakın yol (Kalb)tir, (Gönül) dür; Allah Teâlâ'ya, ancak, orada kavuşulur.

AKIL

Akıl, mevcuttan zuhur etmiştir. Bundan ötürü de aklın Zât'ı bilip kavramasına imkân yoktur. Bu sebeble de (Allah Teâlâ'nın zâtı hakkında boş yere düşünüp durmayınız, çünkü, O'nun zâtını kavramanıza imkân yoktur) buyurulmuştur. Allah Teâlâ'nın küllî aklı her şeyi bilici ve ezelî ve ebedî ise de insanın cüz'î aklı her şeyi bilici olamaz ve ezelî ve ebedî olamaz. **İnsan aklı yok olucudur. Hattâ, daha insan vücudunda iken bile yok olucudur. Delilik, buna bir misaldir.**

GÖNÜL

Kalb'ten, gönül'den murad ruhtur. Dolayısıyla bizden Allah Teâlâ'ya en yakın yol bizim ruhumuzdur. Çünkü, bizim ruhumuz da külli ruhtandır, Allah Teâlâ ruhundandır.

Şöyle diyelim: ben, meydana çıkıp görünmekle ben oldum ve kül'ün cüz'ü olmam bakımından ben benim. Ben, dediğim zaman da ben, ancak meydana çıkıp görünen organlarımı gösterebilirim, fakat, bu görünen organlarımın kendisine bağlı bulunan ruhumu gösteremem ki o ruhum, bana, maddî organlarımdan daha yakındır. Bu yüzden de ruh, maddeden iki mertebe, veya ikibin yıl önce yaratılmıştır denmiştir.

Kısaca benim ruhum da Allah Teâlâ ruhundandır, Allah Teâlâ ruhudur; bundan ötürü de Allah Teâlâ bize Şah damarımızdan daha yakındır, yani bize bizden daha yakındır.

Gönül'e, kalb'e ve kalbe ait sezgiye ve heyecanlara hitâb eden Aşk ve Güzellik'in dildeki hitâb şekli de, yine kalbe olan ilgisinden ötürü, . (Nesir)den ziyade (Nazım), yani düz yazıdan ziyade şiirdir. Bundan ötürüdür ki Tasavvuf Edebiyatının büyük bir bölümünü Şiirler teşkil etmektedir ve özellikle **Bektâşi Nefes'leri** bunların en güzel örnekleridir.

Şöyle de diyelim: Tasavvufî düşünce veya yaşantı hallerini deyimleyebilmek için bir takım semboller kullanmak zorunludur. Tasavvufî sembollerin en önemli rolleri de gerçeği bir taraftan açıklamakta diğer taraftan da gizlemekte olmasındadır. Çünkü, gerçek, zâten açıkça anlatılır bir şey değildir. Ve çünkü, ma'nanın nümûnesi, örneği, misli yoktur; onu, ancak, madde ile misâl ile anlatabiliriz.

Hakikati, aslı, dil ve kalem ile ve bütünlüğü ile ta'rif mümkün değildir. Çünkü, onu ta'rif edecek olan insan bir bütün değildir, bir parçadır ve bütünde dahildir. **Bir parçanın bütünü ifade edebilmesi için o parçanın bütün olması gerekir ki o takdirde de ne söylemeğe ne de yazmağa lüzum kalır; çünkü her şey kendisi olmuştur.**

İnsanı hakikata, bütüne vâkıf kılabilmek için, insanın bir parça olması hasebiyle, o hakikatin, o hakikati içeren ma'nanın algılanması yolunda ona ancak kendi nisbetinde görüp bildiği şeyleri misâl göstermek sûretiyle yardımcı olabiliriz; fakat, anlattığımız şeyin mislini gösteremeyiz. Çünkü, gösterebileceğimiz her şey, her perçe, o bütünde dahildir, o bütünün parçasıdır. Onun için parça, bütünün misli olamaz. **Yine bu yüzdendir ki "Kül, bütün, her şeyden Münezzehtir ve Müstağni'dir"** diyoruz.

İşte, insanlara misâl getire getire onların cüz'î, yani parça bilgilerini bir dereceye kadar Küllî bilgiye ulaştırmış ve onların cüz'î ruhlarını bir dereceye kadar Küllü ruha kavuşturmuş oluruz. Fakat onların ne bilgilerini ne de ruhlarım Küllî bilgi ve Küllî ruh yapamayız. Çünkü, cüz'î ruhun maddesi de cüzdür ve bilgi edinmek için beş duyu organından başka bir vasıtası yoktur. Ve yine, cüz'î ruhun algıladığı hakikatları başkalarına anlatabilmesi için de yine beş duyudan başka vasıtası yoktur ve maddî nisbetler dahilinde olmayan bir ifadesi de yoktur. Kısacası, **akıl, gerçeği,**

Bütün'ü kavramağa yeterli değildir.

Şu var ki: ruhumuzun Küllî ruh derecesine çıkması akl ile mümkün değildir ama **(Sezgi)** veya **(Kalb Göz'ü)** dediğimiz yüksek bir algı derecesi ile Küllî ruh derecesine, mümkün olduğu kadar, yükselebilmesi ve yüksek derecede bir algıya ve bilgiye kavuşması mümkündür. Çünkü, Sezgi veya **Kalb Gözü** dediğimiz algı derecesi. Varlığı, Bütün'ü, bütün makam ve mertebeleri ile toptan ve bir anda bir kavrayıştır. Fakat, Bütün'ü bütünlüğü ile toptan ve bir anda olan bu kavrayışı bütünlüğü ile ifade etmek mümkün değildir. Zira, ne çeşit bir ifade şekli tasavvur edilirse edilsin, o şekil, Bütün'de dahildir. -İnsanın madde bakımından Kül olması, Bütün olması için de cesetten çıkması gerekir ki o takdirde de zâten ifadeye hâcet kalmaz. Zira, insan, bu takdirde, artık **Bütün ile Bütün, Kül ile Kül olmuştur; Huuu! deryasında Huuu'...** deryası olmuştur.

Din'in iç yüzüne giremeyip dış yüzünde kalan Mü'minlere de hak ve hakikat zâhır olursa da bu zuhur, ancak, Kur'anın herkes için kullandığı dilden ileri geçemez. Meselâ, bu kişiler, Kur'anın Cennet ve Cehennem için yaptığı tasvirleri ve söylediği şeyleri hep olduğu gibi kabul ederler ve bunların gerçekten neler olabileceğini akılları ile düşünüp taşınmazlar. Kaldı ki gerçeği gerçek olarak kavrayabilmek için onu her şeyden önce istidlâl ile taakkul etmek ve sonra da taakkulde bulunulan bu madde âleminden maddesiz âleme, yani ma'na âlemine yükselerek akla ait parça düşüncelerden Sezgiye ait, Ruha ait bütün bir kavrayışa geçmek zorunludur ki elde edilmesi gereken şey de esasen budur. Sezgi ile, bütün bir ruh ile varılacak bu yüksek idrâk te, artık, akıl mahsulü bir bilgi değil, fakat, sezgi mahsulü, kalb mahsulü yaşanan bir (Zevk)tir ve yaşanan bu zevk, parça bir vücud ile Bütün'ün bütün vücudunun birleşmesi zevkidir. Ve böyle bir an, Mutlak Vücudun, Mutlak Varlığın İstiğna'sı ile Fark'ı arasında bulunduğu bir andır. Çünkü, zevk, her şeyden geçip şuursuz kalmak demek olmakla bir (İstiğna) hâlidir; Fark'ın duyulması, hissedilmesi keyfiyeti de (Fark) hâlidir.

İşte, (Ehl-i Hâl) denen Meczubların ve bir kısım Mecnunların hâli bu haldır. Bunlar, kendileri vücutta, maddede oldukları halde, bütünlük üzere, bütün ile düşünürler ve öylece zevk ederler. (Ehl-i Kaal) denen halk ta onlara deli derler. Hâlbuki hakikatta deli kendileridir. Çünkü, Meczublar, hakikatta; kendileri ise gaflettedirler. Gaflette olmaları da onların akla ait düşüncelerinin fânî olan maddeye dayanması, dolayısıyla, düşüncelerinin de ayni bir hayâl olmasından ötürüdür.

Gerçekte, Keşf ve Vücud Ehli için Hakk, her yerde mevcuttur ve görünmektedir. Gerçi, Halk için de bir Hak vardır ama onlann Hakk'ı, ancak, kendi akıllarının yarattığı Hakk'tır ve kendi nisbetlerine göre bir evhamdan ibâret olan bir zuhur ve görünüştür.

Şimdi, sözümüzü tekrar mü'minlere getirerek diyelim ki: Mü'min olmak demek bütün yanlış düşüncelerden, yanlış inanç ve i'tikadlardan sıyrılıp onların tehlikelerinden ve zararlarından emîn olmak demektir. Bu emniyyet için de gerçeği gerçek üzere bilmek zorunludur. Böyle bir gerçek bilgi de, ancak Kur'an dili ile hem Şeriat'a hem de Hakikat'a ulaşmakla mümkündür. İşte, gerçekten Mü'min olan kişiler de, sâdece, Şeriat ile yetinmeyip Hakikat'a da ulaşan kişilerdir. Ancak, **Mü'minler, Keşf ve Vücud Ehli olan kimselerden ilim açısından yine de aşağıdırlar.** Ve **Halk ise Mü'minlerden de daha aşağıdırlar.** Çünkü, yukarıda da dokunduğumuz gibi, Halk'ın Tanrı'sı kendi kafalarında ve kendi kafalarına göre yarattıkları özel bir Tanrı'dır ki böyle bir Tanrı hayâlden başka bir şey değildir.

Gerçekten, maddemiz, ma'namızı açıklayabilmekten âcizdir. Ma'nayı, ancak, ma'na anlatabilir ki bu da, ancak, yüksek bir ruha sahib olma işidir. "Kalbten kalbe yol vardır" sözünün gerçek anlamı da budur.

Ama, yukarıda da dediğimiz gibi, biz ma'nayı, ancak, madde ile, misâl ile anlatabiliriz. Ma'nâmızı maddemiz ile, maddi bir dil ile anlatmak zorunda kaldığımız takdirde de o ma'nâyı ancak bir takım semboller, tasvirler, teşbihler, misallerle anlatmak zorundayız. Çünkü, dediğimiz gibi, ma'nanın misli, örneği yoktur ve olamaz. Hattâ, ma'nânın maddî bir dil ile anlatılması zorunluluğu karşısında semboller, tasvirler, teşbihler yanında, (1-9) arası sayılar, bazı Alfabe harfleri ve Ebced gibi özel Alfabeler bile kullanılmıştır, kullanılmaktadır.

Kısaca, Tasavvuf dili, İç (Bâtın)i, Dış (Zâhir) ile sembolize eden ve anlatan ve hattâ İç (Bâtın)in Dış (Zâhir)ını yine Dış ile sembolize eden ve deyimleyen bir dildir diyebiliriz.

Ve en nihayet, Din'in iç yüzü olan Tasavvuf, en azından (Te'vil) i gerektirir.

Semboller hakkındaki bu açıklamamızdan sonra yine konumuza dönerek diyelim ki Din'in dış yüzü, yani Şeriat (Dinsel Ortodoksi), Din'in kendi özünden ayrılıp dışa yönelmiş sınırlı, kayıtlı ve kaplamsız olan yönüdür. Din'in iç yüzü, yani Tasavvuf ise Din'in kendi özünde yerleşen ve bundan ötürü de Doğm'a ve İman bağları ile bağlanmayan, hiç bir şekilde ve sûrette kayıt altına girmeyen kaplamlı olan yönüdür.

SAYI SEMBOLLERİ

Bu sayı sembolleri dolayısıyla, zorunlu olarak« burada Pisagor'un ba'zı sayılar hakkındaki fikirlerine de kısaca dokunalım:

A— **(1) sayısı,** Bütün varlıkların ezelî ve ebedî değişmez aslî prensibidir; **Tanrıların Tanrısıdır.**

B— **(3) sayısı**, Âlemdeki **ebedî Teslis (Üçlülük)**i temsil eder; Ayni zamanda Erkekliği ve bütün Tabiatta Tanrısal birliğin Mutlak ve Zorunlu varlığını ifade eder. Bu sayı, bu bakımdan kutsal bir sayıdır.

Pisagor'a göre insan da birbiri içinde üç kattan ibarettir: **Beden; Hayvânî Ruh; Însânî Kutsal Ruh.**

Ve yine, Pisagor'a göre Kâinatta iç içe üç kattan ibârettir: **Tabiat; insan Âlemi; İlâhî Âlem.**

C— **(5) sayısı** da **Erkekliği, Dişiliği ve Evlenmeği** temsil eder.

D**— (8) sayısı** da **Aşkı, Muhabbeti, Dostluğu, Aklı, Ahlâkı ve Fazîleti** temsil eder.

E— **(9) sayısı** da **Yüce Kudreti ve Adâlet**'i temsil eder. Ve bu sayı, ilk tek olan (3) sayısının karesi olduğu için de her' şeyin tekâmüle uğrayacağını ifade eder.

(3) ile bunun karesi olan (9) sayısına Pisagor'dan aynca Şark'ın Arya'ları da önem vermişlerdir.

Pisagor'a göre **yukarıda sıraladığımız sayılardan daha Önemli sayılar da vardır ki** onlar da **(7) sayısı ile (10) sayısıdır.**

Zira, **(7) sayısı, varlığın bütün mebde'lerini** ihtiva eden **(4) sayısı ile Tabiattaki Tanrısal Birliği** ifade eden (3) sayısının toplamıdır. Bundan ötürü de insanların Tanrı ile birleştiğine delâlet eder. Dolayısıyla de bu (7) sayısı Allah Teâlâ'ya ulaşan kâmillere mahsustur.

Bu **(7) sayısı**, ayni zamanda tekâmül kanununu da ifade eder. Varlıkta da yedi vücud tavrı vardır ki bunlar tamamlılığı ve mükelliği sağlarlar. Varlıkta görülen bu yedi tavın da gerek ruhanî gerek cismânî hayatın bütün derecelerinde açıkça görmek mümkündür. Varlıktaki bu yedi vücud tavrı da yedi telli bir sazın âhenk açısından, yedi teli üzerine kurulmuş olan yedi tavır ve makam ile de sıkı ilişkisi vardır. İşte bu yedi tavır ve makam, eğer kalbe gerektiği gibi işlenirse ruh ta âhenklenmiş olur, dolayısıyla de, gerçeği kabule hazırlanmış olur.

Ve yine bu (7) sayısı Tabiatın ebedî değişikliğini ve her şeyin, en sonda, aslı -olan (Bir) e ve birliğe döneceğini de ifade eder.

(10) sayısının önemine gelince: bu da **(1) sayısından (4)** sayısına kadar olan dört sayının toplamından hasıl olduğu için en mükemmel sayıdır ve bundan ötürü de Kutsaldır. .

Pisagor'a göre Tanrı (Bir)dir ve çünkü sayıların başı (1) sayısıdır. Ve (1) sayısından sonra gelen sayılar nasıl (1) sayısının bir tekrarından ibâret iseler. Kâinat ta, çokluk âlemi de Bir Olan Tanrı'nın zuhura gelip yine kendi vahdeti, birliği içinde çokluk ile görünmesinden başka değildir.

Pisagor'un ders verdiği salonda da dokuz heykel ve bunların ortasında da Tanrı'yı temsil eden (Hestiya) heykeli bulunuyordu ki bu heykellerden (4), (7) ve (8) sayılı heykeller temsil ettikleri görevler bakımından çok önemli idiler.

Tasavvuf'ta geniş bir kaplam, bir üniversellik söz konusudur. Çünkü, insanın içini, özünü, benliğini aydınlatan Nur, üniversel bir nurdur; bütün Dinleri ve Milletleri içine alan ve aydınlatan bir nurdur.

Şimdi, dinin iç yüzünün, yani Tasavvuf'un bütün Dinleri ve Milletleri içine alan bu büyük kapsamından ötürü gerçek **Din ve hatta Siyâset adamları**, kişilerin, dolayısıyla, milletlerin ma'nevî ve ahlâkî terbiyelerinin ve gelişmelerinin temeli olacak gerçek Terbiyede dinin içi ve aslı olan Tasavvuf yönünü, aşk ve muhabbet yönünü birinci plâna almalı ve bu yöne, insanın maddî ve ruhî hayatını çok defa zorlayıcı ve zedeleyici olan, dinin seramonileri yönünden çok daha önem vermelidirler. Esâsen, dinin bu iç yönüne, Tasavvuf yönüne önem verildiği takdirde ve ancak bu takdirdedir ki dinin dış yönü, seramoniler yönü de bir anlam kazanabilir.

Tekrar edelim ki Din'in genel olan, kapsamlı olan, bütün dinleri ve insanları içine alabilecek olan yönü, yalnız ve yalnız, iç yönü, Tasavvuf yönüdür; gerçek aşka ve muhabbete dayanan gerçek insanlık yönüdür. **İşte, bu sebeptendir ki Mevlâna Celâleddin kaddesellâhü sırrahu'l azîzin Mevlevî Felsefesi bugün de geçerli olmakta ve Mevlevî âyinleri de dünyaca rağbet görmektedir.** Celâleddin-i Rûmî, kendisinin yetmiş iki milletle beraber olduğunu bütün dünyaya i'lân etmiş ve her çeşit dinliyi de dinsizi de ümit kapısı yaptığı Dergâhına çağırmış ve bu kadıyı tlâhî Aşk'a yönelen her çeşit yolcuya açık tutmuştur. Bu İlâhî Aşk, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, **Bektâşî Felsefes**inde ise büsbütün aslî ve gerçek bir mâhiyettedir.

Din'in İlâhî Aşk'a ve Muhabbet'e dayanan ve gerçek insanlık yolunda bütün insanları ve dinleri içine alan bu sınırsız Tasavvuf yönü, en sonda, dinin sâdece bir takım kuru inanç ve itikadlara dayanan Şeriat yönünün bütün varlıklardan sıyırıp ayırdığı ve bütün varlıkların üstünde ve ötesinde olarak kabul ettiği Allah Teâlâ'yı da insanın kendi içine alır ve hattâ onu insanın kendi şah damarından da insana daha yakın kılar; insan ile Allah Teâlâ'yı birbirine kavuşturur; daha doğru bir deyişle varlığı yalnız Allah Teâlâ'ya vererek ondan başka bir Var kabul etmez.

Kısaca, İslâm Mutasavvıflarına göre **Din'in bütün esâsı kendi iç keyfiyetindedir. Bütün iman ve inançların aslı İlâhî Aşk'tır ki bu da gerçeğin özüdür.** Doktrinler, müşahedeler teşkilâtlar ikinci plânda gelirler ve hattâ çoğu kere de Din'in iç hayatının en büyük engellerini teşkil ederler. Bu yüzdendir ki Sûfiler, dinsel geleneklerle, daha ilk zamanlardan beri çarpışmak zorunda kalmışlar ve bu uğurda canlarını vermekten bile kaçınmamışlardır.

Şimdi, konumuzu özetleyecek olursak şöyle diyeceğiz:

İçgüdülerimiz, bizi, varlığımızın bakasına sürükler ve bunların başı ve en önemlisi de beslenme ve çoğalma iş güdüsüdür ki her ikisi de ayni şeydir. Beslenme ve çoğalma ise, her şeyden önce, bir harekettir. Şu halde, hayat, harekettir. Ve bu hareket te, ancak ve ancak, sevgi hareketidir. Nasıl ki, yukarıda, âlemleri ile insanı ile bütün varlığın tek bir hareketin eseri olduğuna ve o hareketin de sevgi hareketi bulunduğuna ve sevgi hareketinin de Mutlak Vücud'un, kendi isimlerine ve sıfatlarına bürünerek, çeşitli varlıklar şeklinde tecellî ve zuhuru ile ortaya çıktığına, ve en nihayet, Mutlak Vücud'un da bütün varlıkların özü ve özeti olan

insan'dan başka bir şey olmadığına işaret etmiştik. Şu halde çeşitli varlıklarda parça parça sevgilere sahip olan, mutlak vücud, insan denen özünde ve özetinde, bütün sevgilerin topuna birden sahib olmaktadır ve kendini en tam ve en mükemmel şekilde sevmektedir.

İnsanın aslî temelinin beslenme ve bunun sonucu olan cinsel sevgi olduğunu söyledik. Hâlbuki, beslenme, ancak, bir vasıtadır; maksûd olan sevgidir. Çünkü, sevgi, hayatın hem sebebi hem de kendisidir. Öyle ise insan terbiyesinde, her şeyden önce, gerek insanın tabiî temeline ve mahiyetine gerekse sosyâl varlığına uygun olarak, cinsel terbiyeyi ön plâna almak, cinsel ilişkilerin normâl ve sıhhî şekilde düzenlenmesine ve gelişerek daha yüksek hissi seviyyeler kazanmasına önem vermek zorunludur. **Başka bir deyişle, insanları akıllarından önce midelerinden, dolayısıyla de bellerinden idare etmelidir.** Çünkü, insan, insanlığından önce bir hayvandır, yani, bir hayat sahibidir. **Hayat ise şuuru, düşünceyi değil, içgüdüyü, cinsel arzuyu, sevişmeği âmirdir.** Terbiyecilerle birlikte Devlet İdarecilerinin de Gençliğin Terbiyesi ve dolayısıyla Milli Varlık açısından bu noktayı daima göz önünde tutmaları zorunludur. Her şeyden-önce, insanların karınları yeterli ve temiz gıdalarla doyurulmalı ve sonra da cinsel sorunların en normâl ve sıhhî şekilde ve gittikçe gelişen yüksek bir his seviyyesi ile halline çalışılmalıdır.

Mide terbiyesi ve cinsel terbiye (Nefs Terbiyesinin başı olmalıdır. Bundan sonra da hemen beş duyu organının terbiyesi yer almalıdır. Ve fikir terbiyesi de bu sırayı takip ederek ilk iki terbiye üzerine kurulmalıdır. **Başka bir deyişle, insan terbiyesi insanın hayvanlık mertebesinden başlamalı ve iç içe ve ard arda olmak üzere insanlık mertebesine doğru aşağıdan yukarıya yükselmelidir. Yukarıdan aşağıya, yani akıldan içgüdüye inen bir terbiye, her şeyden önce, insanın maddî tabiatına ve ma'nevî mâhiyetine aykırıdır ve tepeden inme bir terbiyedir; bundan ötürü de faydasızdır, faydasız olagelmektedir ve hattâ zararlı olmaktadır.** Çünkü böyle bir terbiye, kişilerin maddî ve ruhî sağlıkları bakımından bir takım bozukluklara ve hastalıklara sebep olduğu gibi sosyâl hayat tarzını da düzensizlikler içine atar, dolayısıyla, cemiyyeti de çöküntülere sürükler.

İnsan ruhunun güçlerini, bir bakıma, yaşama ve sevişme içgüdüsü ile akıl olmak üzere iki şekil altında toplayabilir ve bu iki gücün birbiri üze rinde etkili olmalarını kabul edebilirsek te yine de kesinlikle söyleyelim ki asi olan, esas olan, hayatın kendisi olan içgüdü yönümüzdür, sevgi yönümüzdür; şuur yönümüz, düşünce yönümüz de bu sevginin gölgesidir ve esasta sevginin emrindedir. Çünkü, zâten, içgüdü gücümüzle akıl gücümüz birbirinden tamamen ayrı iki güç olmayıp ayni bir ruhun iki gücünden, iki yönünden, iki görünüşünden ibarettirler; hattâ birbirlerini tamamlamaktadırlar. İşte, bütün bu sebeblerden ötürü insan terbiyesi beslenme ve çiftleşme içgüdüsünden başlayacak ve insânî hislere ve fikirlere doğru yükselecektir; yani, maddeden başlayıp ma'nâya yükselecektir. Çünkü, hayatta asi olan maddedir, dolayısıyla, cinsel sevişmedir. **Fakat, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, madde ve ma'nâ birbirinden ayrı değildirler, bundan ötürü de daima birbirlerini takip eder ve birbirlerinin sebebi ve sonucu olurlar. .**

Çocuk terbiyesi, dolayısıyla Cinsel terbiye, dolayısıyla, kadın ve dolayısıyla sevişme san'atı Eski Hind'te ve Mısır'da ve daha birçok memleketlerde pek önemli bir yer tutmuş, yalnız Mitolojik çağlarda değil, fakat, bu çağlardan sonra da bir takım sırrı bilgilerin ve merâsimlerin kaynağını teşkil etmiştir. Çocuk terbiyesi ve dolayısıyla de cinsel terbiye, daha, Eski Çağlarda, bazı Felsefî Tarikatlarda da pek önemli bir rol oynamıştır ki bu hususta, özellikle, Pisagor'un Dinsel Felsefe Okuluna işaret edebiliriz.

PİSAGOR'UN GÖRÜŞLERİ

Pisagor'a göre bütün Güneşler ve Yıldızlar Tanrı'nın bir gün yok olacak tecellîleridirler. Her varlık, Tanrı'dan bir zerredir, sırası gelince, ebedî kanun gereğince, meydana çıkıp görünür. Her Gezegen, Tanrı sınıflarından birinin tecellîsi ve sembolü olmakla, eskiler, bunları ma'bud adlan ile anmışlardır. Yaratılışta, Tanrı'dan çıkan ruhlar gezegenden gezegene geçip aşağı indikçe maddileşmişler, maddileştikçe de kesafetleri artmış ve ma'neviyyetlerini de kaybetmişlerdir. Bununla beraber, madde ile daha ziyade savaşmaları sonucu olarak akıl ve irâde kuvvetleri de artmıştır.

Ruhun maddeye inmesinin son yeri üzerinde yaşanılan bu dünya yuvarlağıdır. Fakat, insan, bu dünyada akıl ve irâdesini yükselte yükselte tekrar eski geldiği yüksek âleme yükselebilir, yani (Tanrı)ya ulaşabilir.

İnsan, bu kâinat içinde, bir tarafı (Nur)a, diğer tarafı (Zulmet)e bakan iki yanlı muazzam bir varlıktır. Çünkü, insanın ruhu, Kutsal Tanrı'dan ölümsüz bir zerredir. Fakat, insan, Allah Teâlâ'ya ulaşabilmek için cansız ve canlı bütün varlıklardan derece derece geçmek zorundadır.

Bu yüksek ruhlar âlemine daha dünyada yükselebilenler, dolayısıyla Allah Teâlâ'ya daha dünyada ulaşabilenler de, ancak, (Ârif)lerdir. Ariflerin bu dünyada görevleri de, yalnız ve yalnız, bu dünyada gerçekten var olan (Güzellik)in, (Sevgi)nin ve (Hakikat)ın peşinden gitmektir!

Pisagor'a göre, insanlık âlemi, İlâhî âhenk ve düzene ayak uydurabildiği derecede yükselir ve uyduramadığı derecede de alçalır. Pisagor'a göre, hayvanlar, insana; insan da Tanrı'ya akrabâdır. Nebatlar âlemi hayvanlar âlemine, hayvanlar âlemi de insanlar âlemine doğru şahlanmaktadır. İnsanlık âlemi de, daha mükemmel nesiller meydana getirmek için, kendi âleminde şahlanıp duracaktır. Ruh, ne kadar yükselirse İlâhî hayatının hâtırasına da o derece kuvvetle sahib olacaktır.

Erkek ve Dişiden ibaret olan insanlık âleminde Kadın'ın annelik görevi İlâhî bir iştir. Çünkü, çocuğu, ancak, annenin sevgisi ve şefkati koruyup yetiştirebilir. Çünkü, çocuk, bir çiçektir ki o, ancak, annenin bûseleri ile gelişebilir. Bundan ötürü de çocuk yedi yaşına kadar annenin himâyesine verilmeli ve anne Aile Ocağının Râhibesi, Kutsal Koruyucusu ve Bekçisi sayılmalıdır.

Çocuk terbiyesi açısından ana ve babanın maddî ve ma'nevî yönlerden uygun bir evlenmede bulunmaları ve bu evliliği gerekli kurallar ve sevişme san'atları ile sürdürmeleri, Pisagor'dan önce olduğu gibi, Pisagor tarikatında da pek önemli bir yer tutmakta idi ve bu husustaki felsefî görüş te şu idi: Erkek, erkeklik kuvveti ile, (Yaratıcılık İlkesi)ni temsil eder. Kadın da (Yeryüzü)nü; ve İlâhî şeyleri hayret verici bir surette tahakkuk ettirmesi ile de (Tabîat)ı temsil eder. **Erkek ve kadın, bedence ve ruhça birbirleriyle tamamıyla kaynaştıkları takdirde de, ve yalnız o takdirde, kâinatın bir özünü teşkil etmiş olurlar.** Fakat, Tanrı'nın varlığına inanmak için, kadının, erkekte Tanrı'nın yaşadığını görmüş olması şarttır. Bunun için de erkek (Aktif) olmalıdır. Ancak hayatı böyle derin bir zekâ ile kavramış yaratıcı bir irâde sahibi erkektir ki kadının ruhunu aşılayarak onu İlâhî ülkeye doğru yükseltebilir. **Erkeğe'de bu kuvvet, sevdiği kadının ince duygularından, derin İlâhî varlığından**

gelir. .

Erkek, irâde kuvveti ile, kadın da sevgi kuvveti ile (Yaratıcı)dır. Sevmek demek te kendini unutmak, kaybetmek demektir. Sevgi hâlinde kendini unutan, kaybeden kadın da daima en ulvî kadındır. Kadının, böylece, kendini tamamıyla erkeğe vermesi iledir ki onun semâlara doğuşu ve ölümsüz nurlarının her tarafa-yayılışı tahakkuk etmiş olur.

Erkek ve kadının tam bir bilgi ve tam bir aşk içinde tamamıyla birbirleriyle kaynaşmaları emsâlsiz bir Nura kavuşmanın ve Tanrısal Yaratıcı bir güce sahib olmanın biricik ve en büyük şartıdır. Kadını veya Erkek'i Tanrı telâkkî etmenin sebebi ve sırrı da işte bu noktada gizlidir..

İlâhî ana ve babadan İlâhî çocuklar doğacağından veya onlar aracılığı ile, daha önce mevcut olan yüksek ruhlar cesetlere girmek sûretiyle dünyaya gelmiş olacağından, özellikle,(Âlim ve Ârif bir erkek ve kadının evlenip dünyaya bir evlât getirmeleri de pek ulvî bir harekettir.

Pisagor'un İlâh görüşü (Monade, Diade, Triade) yönleri ile üçlü bir İlâh görüşü olduğu gibi Pisagor'un, özellikle, ruhu açısından Tanrı ile akraba kıldığı İnsan görüşü'de yine üçlü bir insan görüşüdür: **Arif Ana; Ârif Baba ve Ârif Çocuk.** Baba, canlı kâinatın Kutsal Ruh'udur; Ana, Tabîat'tır; Çocuk ta varlığın Kalbi'dir. Pisagor'a göre insan çemiyyeti, ancak, böyle bir temele dayanmalıdır. Pisagor, ilim gücünü ve değerini diğer bütün güçlerin ve değerlerin üstüne çıkarmış ve hatta siyasî gücü bile bu ilim gücünün emrinde görmek istemiştir.

Şunu da hemen söyleyelim ki Pisagor'da görülen birliklere, ikiliklere, üçlüklere.. .rağmen ona göre de hakikat (Bir)dir; (Çokluk), bu (Bir)in çokluğudur ve sâdece bir görünüşten ibarettir ve bu çoklukta tam bir (Ahenk) vardır.

Şimdi, tekrar kendi düşüncelerimize dönerek diyelim ki: hayatta esas olan hayatın içgüdü yönüdür, sevgi yönüdür ve sevgi de ferman dinlemez bir şeydir. Fakat, insanlar, cemiyyet hâlinde yaşadıklarından ve sevgi de, ayni zamanda, insanlar arasında en büyük bir bağ olduğundan, bu sevginin cemiyyetin fermânını dinlemesi ve hiç değilse bir dereceye kadar zorla dinlemesi de zorunludur. Çünkü, aski halde, cemiyyetin düzeni ve birçok ahlâkî kuralları bu sevgiyi ve sevişmeği daima önler ki bu önleme de asi olan hayatımızı yanlış yollara saptırır ve en nihayet çökertir.

İnsanlar arasındaki aşk hayatı, sâdece, sıhhî kaidelere ve sosyâl nizamlara uygun olmakla kalmamalı; o, birçok ilimler ve. özellikle Felsefe ve Estetik açısından da ele alınıp inceden inceye incelenmeli ve en yüksek Estetik bir San'at hâline getirilmelidir. Çünkü, var olmanın biricik sebebi sevgidir, sevişmektir. Bütün varlıklar, ancak, sevgiye birer vasıtadırlar-ve kendi başlarına birer hiçtirler.

Aşk, bir taraftan organik bir olay olarak bizim organik hayatımızı sürdürüp giderken diğer taraftan da kendisinin tabîî birer yavrusu olan (Sevgi) ile ve (Muhabbet) ile de cemiyetlerin, aile yuvalarının, dostlukların kurulmasında da biricik rolü oynamaktadır.

Sevgi, aşkın daha hafif, fakat, daha yaygın bir şeklidir. Aşk, ancak, iki kişi arasında olabilir, fakat, sevgi birçok insanlar arasında söz konusudur; dostluklar gibi; Muhabbet ise sevgiden de daha yaygındır; dostluğun da dışına çıkar ve herkesi ve her şeyi içine alır.

Fakat, aşkın asıl rolü, onun, insanlığın Ulûhiyete kadar uzanan ma'neviyyâtının, hassâsiyetinin, heyecanının en yüksek derecesini teşkil ve temsil etmesinde, bu sûretle de insan ruhuna mutlak hâkimiyyetindedir. İnsanlığın bütün sevinç ve mutluluklarında yalnız ve yalnız onun damgası bulunduğu gibi bütün keder ve ıztırablarında da yalnız ve yalnız onun parmağı vardır. **Vahşetten medeniyete doğru durmadan ilerleyen insanlık tarihi maddî ve ma'nevî bütün eserleriyle Aşk Tarihi'nden ibârettir.**

Aşkın tezahürü kişiden kişiye, cemiyyetten cemiyyete, milletten millete, histen hisse, fikirden fikire ve hattâ mevsimden mevsime, manzaradan manzaraya, güzelden güzele değişirse de, onun, hayatın aslı ve esası olması hassası ve özelliği hiç bir sûretle değişmez; **her zamanda, her mekânda ve herkes için, o, yine aşktır.**

İşte, aşkın yavrusu olan Sevgi ve Muhabbet, hayâtî ve insânî vasfından ötürü, yukarıda da dokunduğumuz gibi, insanların birbirleriyle dostluk hisleri içinde yaşamalarını sağlamada da en büyük bir temel olarak atılmalı ve dolayısıyla Devletler de tek bir aile hüviyyeti içinde, birleşmelerinde ve yaşamalarında, çıkarcı siyasî kararlan ve korkunç silâhları değil, fakat, yine bu İnsan Sevgisini ve Muhabbeti hâkim kılmalıdırlar. Çünkü, bütün insanlar arasında, aşkın daha hafif, fakat, daha yaygın bir hâli olan sevgi ve muhabbetin birleştirici kuvvetinin yerini alabilecek yahut ta onun bu birleştirici gücünü yok edebilecek hiç bir maddî kuvvet yoktur ve olamaz. Çünkü, madde, aslında, ruhun maddesidir ve dâima ruhun emrindedir.

Her şeyden önce bir içgüdü olması bakımından insanın hayvanlık yönünü teşkil eden (Aşk Hâleti), varlığın en yüksek bilgisinin biricik kaynağı hâline getirilmesi ve haddeden geçmiş estetik bir san'at mertebesine yükseltilmesi ile de insanın İlâhî yönünü teşkil edecektir. **İnsanı Allah Teâlâ'ya ulaştıracak olan şey yalnız ve yalnız Aşk'tır.** **Fakat, bu İlâhî aşk yolu, her şeyden önce, insanların birbirlerine olan muhabbetleri yoluna bağlıdır, oradan geçer.** Allah Teâlâ'yı sevebilmek ve O'na ulaşabilmek için, daha önce, insanların birbirlerini sevmeleri şarttır. Nitekim, Allah Teâlâ, bütün Kutsal Kitablarında insanları birbirlerini sevmeğe çağırmaktadır. **Bir şeyi sevmemek veya bir şeyden tiksinmek, câhillikten başka bir şey değildir.** Çünkü, her şey, yerinde ve mertebesinde doğrudur, iyidir ve güzeldir ve bundan ötürü de her şey sevilmelidir. Zâten her, şey, sevgiden ötürü ve sevmek ve sevilmek için yaratılmıştır.

Yine tekrar edelim ki her şey tek ve ayni bir vücuttur ve bu vücudun' mevcut oluşu sebebi de sevgidir. Bu tek vücut, kendini sevmek için çeşitli sûretlerde ve şekillerde başkalık göstermekte ve bütün bu başkalıklar içinde yine kendi kendini sevmekte ve zevk etmektedir. Onun için varlıkta hiç bir şeyi hor görmemeli, her şeyin yerinde ve mertebesinde doğru, iyi ve güzel olduğunu bilmeli ve her şeyi sevmelidir. Aşk ve muhabbet nazarında sultanlık, dilencilik, zenginlik, fakirlik, iyilik, kötülük, güzellik, çirkinlik, diye bir ayırım olamaz. Çünkü, her şey, ayni Hakk'ın vücududur ve her sevgi de ayni Hakk'ın sevgisidir. İşte, bu gerçeği böylece algılayabilenlerdir ki kendilerinin de bu aşk oyununda Erkek ve Kadın suretlerinde geçici birer vasıtadan ibaret olduklarını bilirler ve kendilerini bu aşk deryasında yok ederek Allah Teâlâ'ya kavuşabilirler, O'nunla ebedileşebilirler.

> **İnsan, kâinatta mevcut bütün varlıkların en güzelidir.** İnsandaki bu güzelliğin sebebi de, insanın, kâinattaki bütün maddiyyatı ve dolayısiyle bütün hissiyyatı kendinde toplamış olmasıdır. Hiç bir şey yoktur ki insan kadar sevilsin, insan kadar tapılsın, hattâ uğrunda canlar feda edilsin. Gerçi, her varlığın kendi mevcudiyeti dairesinde aşk cevheri cazibesi, güzelliği vardır ama, bu güzellik sınırlıdır. İnsan ise bütün varhklann kendi parça güzellikleriyle birlikte, onların

birbirlerine olan âhenginden doğan toptan ve toplu bir güzelliğe de sahibtir ki işte, bu toptan ve toplu güzellik, insandan başka hiç bir varlıkta bulunamaz. Çünkü, insandan başka bütün varlıklar, birer parça varlıktır, fakat, insan, bütün bu parçalan kendinde toplayıp bütünlüğü ile bütün olan bir varlıktır. Bundan ötürü de, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, insan, bütün maddiyyata ve dolayısıyla bütün hissiyyata sahiptir; ve yine bundan ötürü de, insan, her varlığın varlığı ile his eder ve her varlığın varlığı ile her varlıkta zevk eder.

İnsan, Yaratılış'ta Allah Teâlâ'nın (Halife)si ve Hakk'ın aynası olmakla beraber, insanın aynası da yine insandır. İnsanlar, suretleri, dış görünüşleri bakımından çeşitli iseler de o çeşitli sûretlerin maddesi bakımından ve o çeşitli sûretlerde mündemiç ruh bakımından aynidirler. Şu halde, insan, bütün varlığı ile bütün varlığını, ancak, yine insan olan bir aynada algılayabilir ve sevebilir. Varlıktaki bütün mertebelerin bir toplamı olan insanın yine kendi gibi olan diğer bir insandan alacağı zevk te, hiç kuşku yok ki, bütün bir zevk olacaktır, sonsuz bir zevk olacaktır. Bundan ötürüdür ki insan çiftinin vuslat anlarındaki heyecanlan başka hiç bir hayvan çiftinin vuslat anlarındaki heyecanları ile kıyaslanamayacak derecede şiddetli ve kuvvetlidir ve yüksek hislerle karışıktır. **Şehvet, Hayat'ın esasıdır; hayat, şehvetle kaimdir. Her hayat sahibi olan varlıkta bu şehvet, o varlığın kendi nisbetine göre mevcuttur. Fakat, şehvetin kemâli, hayvanda ve özellikle de insandadır.**

Şimdi, yaratılış'ta Tanrı suretinde zuhur eden Adem, nasıl, Tanrı'nın aynası olmuş ise Âdem'in oyluk kemiğinden yaratılan Havva da Adem'in aynası olmuştur. **Dolayısıyla, Âdem, Tanrı'ya; Havva da Âdem'e özlem duyucudur.** Çünkü, kâinatta her şey kendi cinsini cezb edicidir. Cinsî câzibeyi doğuran Aşk Maddesinden ötürü de bir erkeğin bir kadını ve bir kadının da bir erkeği araması ve ona ermesi zorunludur. Çünkü bu birleşmeden gerek -erkeğin ve gerek kadının duyacakları zevk, ancak, ayni bir varlığın bu iki çeşitli parçasının bir araya gelmeleri ile, yani erkek ve kadının cinsî münasebette bulunmaları ile doğar. Bu birleşmeden maksat ta bir Eser'in meydana gelmesidir ki o da Çocuk dediğimiz şeydir.

Kısaca, varlıkta her bir mertebe sevgi için olmakla erkek ve kadının birbirlerine olan sevgileri de bir sevgi mertebesidir ve sevgi mertebelerinin en yüksek ve mükemmel derecesidir.

İşte, **Kâmil İnsan da erkek ve kadın maddî vuslatından ve bu vuslatın pek büyük maddî zevkinden ibret alıp her çeşit Beşerî sevgiyi İlâhî sevgiye dayandırıp İlâhî Vuslat'a, gerçek vuslata kavuşmasını ve onun dile ve kaleme gelmez ma'nevî zevkine ulaşmasını bilen insandır.** Şehvette kalanlar ise Mutlak Hayvandırlar. Kâmil insan için tutulacak yol, maddî, ma'nevî her iki yolda birlikte yürümek, meşhur deyimi ile (Zülcenaheyn) olmaktır. **Şehvet zevki ile fikir zevkini birlikte yürütmek te, ancak, kâmil insanın şiârıdır.** Esasen, ne madde ma'nadan ve ne de ma'na maddeden ayrıdır ve ayrılabilir. Maddenin sonu, ma'nayı, ma'nanın sonu da maddeyi verir. Başlangıç ve son ayni bir şeydir; tek bir noktadan ibarettir.

Kısaca, İnsan, insanlığı ve hayvanlığı ile baştan başa hayattır; baştan başa varlıktır; bütün mertebeleri kendinde toplamış olan Mutlak Varlık'tır; Hak'tır. Çünkü, her şey insandadır. **Hangi mertebede bulunursa, hangi suretle mütehakkik olursa orada kendi seyranını müşahede eder.** Çünkü, ondan başka varlık yoktur. Dış âlem, insanın fark âlemidir, onun mertebelerinden ibarettir. Bundan ötürüdür ki (Kâmil insan baştanbaşa gözdür) denilir. Gözden maksat ta et gözü değil, düşüncedir. Kâmil insan varlığa hangi gözle, yani hangi düşünce ile nazar ederse kendisi de o mertebede bulunmuş olur; varlık, onun için ve o an için o nazardan ibârettir.

Varlık ve yokluk, zât ve fark, bütünlük ve parçalık, hulâsa bütün âlemler insandadır. İnsan, âlemlerden ve âlemler insandan ayrı değildir. İnsan, âlemlerin bir toplamı ve özeti; âlemler de insanın parçalan ve tafsilidir. Ancak, bu gerçeği böylece bilip yaşamak, yani gerçek insan olabilmek için tek bir şart vardır: Ârif ve Âşık olmak.

Bir cümle ile: Hayatın kanunu akıl, ifadesi de muhabbettir. ..

Kısaca, insanın kendisini bilip kendine kavuşması, dolayısıyla de Aslî ve İlâhî Varlığına, yani Allah Teâlâ'ya kavuşabilmesi için tek bir yol vardır: Sevmek ve Sevilmek; tek bir parola vardır: **"Gerçek ve İlâhî Aşk'a Doğru!"**

Mutlak İlâhî Aşk'a doğru yönelmek te Mutlak Varlık'a, Mutlak Kemâl'e, Mutlak Cemâl'e ve dolayısıyla, Ebedî Hayat'a kavuşmak demektir. Çünkü, İlâhî sevgi, Nefs'in (Emmâre)sini; Akl'ın (Kuruntu)sunu; Gönül'ün (Put)unu kırp geçtiği gibi en nihayet, korkuların en korkuncu olan ve insan benliğini ve hayatını temelinden saran (Ölüm Korkusu)nu ve ölümden sonra Mutlak bir (Yokluk Korkusu)nu da yok eder. Eğer, insanlar, bir Allah Teâlâ'nın ve dünyadan sonra sürecek Ebedî bir Hayatın varlığını kabul etmeyecek olurlarsa hem kâinatı hem de kendi doğum günlerini la'netle anmak zorunda kalacaklardır. Ve eğer, bir Tanrı'nın ve Ebedî bir Hayatın varlığını kabul edecek olurlarsa o zaman Hayat, onlar için, Hayır, İyilik ve Mutluluktan; dünya da iyi ve mükemmel bir Ahlâkın, Faziletin, Mutluluğun ve Kutsallığın sonsuzca yükseldiği bir insan topluluğundan ibâret bulunmuş olacaktır. Ve insan, böyle bir dünyada kendini bekleyen âkıbetin ne olacağını hiç düşünmeyerek kendi ruhunda tezâhür edecek ve başta insan olmak üzere bütün varlığı içine alacak olan yalnız sevgiden ibâret bir hayat yaşamağa başlarsa, işte, ancak, o zaman gerçek hayata girmiş olur.

> Çünkü, böyle bir insanın bütün düşünceleri, bütün amelleri ve fiilleri hep sevgi, hep iyilik, hep güzellik olacaktır.
>
> Amellerimiz kelimesinden maksadımız da, gerek maddi ve gerek ma'nevî işlerimizdir. Fiillerimiz kelimesinden maksadımız da, sâdece, maddi işlerimizdir, Bundan ötürü, eski kitaplarda da bu iki kelime bir arada kullanılır, fakat, hak oldukları ma'na açısından, amel kelimesi önce, fiil kelimesi de sonra yazılır.
>
> ***Kısaca, Âdem'in Cennetten kovulmasının ma'nevî Sâiki (AŞK)tır ve Âdem Oğlunun tekrar Cennete girmesinin nıa'ncvi sâiki de yine (AŞK)tır.***
>
> ***Kabil'in Hâbil'i öldürmesi ile yeryüzünde insanlar arasında başlayan her türlü uyuşmazlıkların ve cinayetlerin ma'nevî sâiki (AŞK) olduğu gibi insanlar arasındaki her türlü uyuşmaların ve barış ve huzur içinde yaşamanın ma'nevî sâiki de yine (AŞK)tır.***
>
> ***AŞK'ın bütün insanlar arasında en yaygın şekli olan (Muhabbet) te bütün insanları (İnsanlığa Doğru !) parolasına yöneltecek ve harekete geçirecek biricik sâiktir.***

İşte, İlâhî sevgi, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, en nihayet, (Yok Olma Korkusu)nu ve bu korkuya dâhil olacak bütün kötü düşünceleri insanın kafasından silip süpürür ve bu büyük korku yerine gerek bu dünyada gerek bu dünyadan sonraki âlemlerde geçerli olacak olan güzellikler ve mutluluklardan ibâret Ebedî bir Varlık koyar.

Her zaman ve her mekânda, her şekil ve her sûrette, yalnız ve yalnız, Varlık vardır, Yokluk yoktur. Çünkü, Varlık, Ezelî ve Ebedîdir. Varlık ta var olma sevgisinden ibârettir. Bu sevginin, bütün varlığını temsîlen; Ezelden Ebede diktiği muazzam ve muhteşem İlâhî Âbidesi de (İnsan)dır.

****

BEKTÂŞÎ FELSEFESİ

hzl: Prof. Dr. Cavit SUNAR

Osmanlı İmparatorluğunda insanı Allah Teâlâ'ya ulaştıran Mistik yollar sayılan Tarikatlar arasında bir Halk Tarikatı olan **Bektaşilik ile bir aristokrat Tarikatı olan Mevlevilik**, özellikle, Vahdet-i Vücud görüşüne dayanan ve Aşk'a bağlanan iki büyük Tarikat idi. Ancak, bunların arasında yine de bir ayrıcalık

vardı; şöyle ki:

Bektaşîliğe göre varlık bir bütündür; her şey birdir; yalnız (Bir) vardır. Bu (Bir) de (İnsan) dır, insandan başka değildir.

Daha açık bir deyişle, **İnsandan başka Allah Teâlâ yoktur. İnsandan ve insan hayatından başka hiç bir şey mevcut değildir.** İnsan da (Ali)den başka değildir ve Ali Tanrı'dır. Bektaşîlikteki (Cem Âyini) de bu görüşün temsilinden ibarettir.

Bektaşîlikte bu görüş, İbranî Alfabesinin tertibinden başka bir şey olmayan Ebced alfabesinin harflerine ve o harfleria karşılıkları kabul edilen rakamlara dayanarak matematiksel olarak ta ispatlanır, şöyle ki:

Biliyoruz ki dünyada mevcud her şeyi (1-9) arası rakamlarla hesaplamamız mümkündür. Yani, bizim de içinde bulunduğumuz varlıklar âlemine ait bütün hesaplan biz bu rakamlarla ifade edebiliriz. Şimdi, Ebced harflerine ve Osmanlıca yazılışa göre (A, D, M) harflerinden ibaret olan Adem kelimesi de, dolayısıyla, bize (1-9) arası rakamların toplamını verir. Ebced hesabına göre (A) harfinin karşılığı (1) rakamıdır; (D) harfinin karşılığı (4) rakamıdır; (M) harfinin karşılığı da (40) rakamıdır ki bu rakamların toplamı (45) eder. (45) sayısı ise (4) ve (5) rakamlarından ibarettir ki bu iki rakamın toplamı da (9) eder. Şu halde, dünyanın tamamını ifade ettiğimiz rakamların topu (Âdem) i temsil etmektedir. **Bu da gösterir ki Âdem, dünyanın bütünüdür, tamamıdır.** Âdem'den maksat ise İnsan suretidir; İnsan sûretinden maksat ta insanda tam kemâl ve cemâl üzere bulunan Hakk suretidir.

Şimdi, **tam kemâl ve cemâl üzere inhanda görünen Hakk sûretinden maksat ta Erkek suretidir, Dişi sûreti değildir.** Çünkü, Âdem'in dişisi olan (Havva) kelimesi Osmanlıca harflerle (H, Y, A) gibi üç harften ibârettir ki Ebced hesabı ile (H), (8) sayısına; (V), (6) sayısına ve (A) da (1) sayısına karşılıktır ki bu sayıların toplamı da (15) eder. (15) sayısı ise Âdem'in sayısı olan (45) in üçte biridir. Üç ,(15) Havva'nın üç şeklidir ve Âdem üç (15) ile tamam olur. Kısaca, (Havva) da gerçek payı, ancak, üçte birdir ve bu da kemâlin dişide olmayıp erkekte olduğunu gösterir. Zâten, Havvâ, Âdem'in oyluk kemiğinden, yani Âdem'in belinden yaratılmıştır ve Havvâ, Adem'den bir parçadır; ve Havvâ, önceden mevcut değildir.

Ve yine Bektaşîliğe göre Âdem, (45) tir; (45) sayısının toplamı da (9) dur; (9) ise üç tâne (3) ten ibârettir; sayılarda çokluk ta (3) te başlar, fakat bu (3) ten de birlik doğar. Şu hâlde sayı (3) tür ve en nihâyet Ali de üçtür ve üç te bir'dir. Kısaca, **Âdem de, Âdem sûretinde tecellî eden Tanrı da hep Ali'dir.**

Şöyle de diyelim: her şeyi hesaplayabildiğimiz rakamlar (1-9) arası rakamlardır ve Kâinat, bütünlüğü ile (9) rakamı ile ifade edilmiştir ki bu da İnsan'dır. Fakat, (1) den sonra gelen ' ve (9)a kadar devam eden rakamlar, (1) rakamının tekrarından, dolayısıyla ayni bir şeyin çok-luğundan başka bir şey değildir. (9) rakamı da esasta (1) rakamı demektir. Şu halde (1), (9) de-mektir ve-(9) da (1) demektir ki o (1) de Allah Teâlâ'dır ve o da Ali'dir; çünkü, **tam kemâl, tam Ulviyyet Ali'dedir.**

Şimdi, **Bektaşîlikte, insan, Hakk'a kavuşmağa muhtaç değildir; çünkü, Hakk, kendisindedir, kendisidir.** Fakat, Mevlevîlik, insanın Hak olduğunu kabul etmez ve dolayısıyla de Hakk'a gitmeğe çalışır ve Hakk'ın varlığını da her şeyin tamamen birleşmesinde görür. Eğer demek caizse, **Bektaşilik Realist ve Materyalist, Mevlevîlik ise Spritüalist ve İdealisttir.**

Mevleviler, Hakk'a ulaşma yolunda da kadını büyük bir engel saymış, bundan ötürü de kadın aşkı yerine erkek aşkına yönelmiştir. **Gerçi bu görüş sonraları Bektaşîliğe de girmiş ve onda da rol oynamışsa da Bektaşîlikte esas, kadın aşkıdır.**

Bektaşîliğe göre dünyaya hükm eden, dünyadaki insanları, hayvanları ve hatta cansız varlıkları harekete getiren tek şey (Cemâl), yani (Mutlak Güzellik) ile bu güzelliğe olan (Aşk) tır. Cemâl, bir aynadır ki bütün kâinat bu aynada ve bu ayna ile görülür. Bu ayna da bütün organları tam ve sıhhatli, mütenasib endamlı, teslimiyyet feragatına sahih bir güzel'den başka değildir; ve özellikle böyle bir güzelin, nûrânî halâvete mâlik yüzüdür, öyle ise insan, yalnız ve yalnız güzeli seyr etmeli, güzeli sevmeli ve kendini güzele teslim etmelidir. **İnsandaki en büyük kusur olan (Benlik)i yok edecek, ve insanları birliğe götürüp bir yapacak tek şey, işte, bu güzellik ve ona olan aşk'tır.** Bundan ötürü de insan, bir güzele değil, her güzele âşık olmalıdır. Ve çünkü, yalnız âşık olandır ki benliğini kaybedebilir ve Tanrısı ile, daha doğrusu, kendisi ile kavuşabilir.

Bektaşilikte, her şeyden önce, (Benlik) i yok etmek şarttır. Bundan ötürü de Bektaşîlikte (Kapı) meselesi büyük bir önem taşır. Kapıdan maksat ta, gerçekte, (Benlik)i yok eden mahaldir. Benliğin

gerçekten yok olması da erkek ve dişinin visali ile mümkündür. **Bektaşîlikte, bundan ötürü kapı'nın (Eşik)i de Kutsal sayılır ve çünkü, eşik, duhul yeridir. Yine bundan ötürü Bektaşiler eşiğe basmazlar, hatta bakmazlar; eşiğe bakmağı büyük bir günah sayarlar.**

Kısaca, insan, ancak, bir güzellik ve güzel karşısında benliğini kaybedebilir, kendinden geçebilir. Nitekim, Peygamberimiz de Mi'rac'ta Allah Teâlânın cemâli ile karşılaştı ve O'nun cemâli karşısında kendinden geçip benliğini kaybetti.

Ve en nihayet, madem ki insan Allah Teâlâ sûretindedir, o suretin güzelliğine, yani (Cemâl)i ne de, dolayısıyla (ilm)i ne de sahib olmak gerekir.

Tekrar edelim ki Bektaşiliğin esası (Aşk)tır. (Vahdet)te bu aşkın visâl noktasıdır. Bektaşilikte tek bir kadehten içmek te (Vahdet)in başka bir çeşit temsilidir.

Şimdi biz burada tekrar sayılar meselesine dönerek diyelim ki: sayıların ilki ve başı olan (1) sayısı ile sayıların sonu olan (9) sayısı birbirinin aynıdır; çünkü, sayı, aslında (1) dir, (9) ise (1) in çokluğundan, dolayısıyla ayni (1) den başka değildir. İşte, bu gerçek, Bektaşîlikte bazı âyinlerle de ifade edilmiştir. **Bektaşîlikte, birçok âyinlerde Baba sayısı dokuzdur.** Dokuz sayınının şekli Bektaşîlikte (Asâ) anlamına tefsir edilmiş ve Asâ, bütün bir varlık, bütün bir gerçek kabul edilmiştir ve hattâ bunun için özel bir âyin de tertib edilmiştir. Hiç kuşkusuz, bu Asâ âyininin aslını Yunan Mitolojisinde Priapos adına yapılan aşk ve eğlence şenliklerinde görmek mümkündür. Priapos, Yunan Mitolojisine göre iyş ü işret _Tanrısı Bacchus (Dionysos) ile güzellik ve aşk Tanrıçası Afrodit (Zühre) in oğludur ki bağlardan bahçelerden, tarlalardan kaldırılan ilk mahsul, bunun özellikle Lapseki (Lampsokos)daki ma'bedine gönderilir ve belirli günlerde bunun adına iyş ü işret âlemleri düzenlenirdi. Priapos, iri kıllı tenli, keçi ayaklı ve başı boynuzlu olarak tasvir edilirdi. İşte, bu şenliklerde büyük bir rol oynayan (Phallus), sonraları, Bektaşîlikte (Asâ) olarak ta tefsir edilmeğe başlandı.

Bu noktada Bektaşîlikte büyük bir önem taşıyan üç boğumlu bir değnek (Alaca Değnek) ten de kısaca söz edelim:

Ve yine, Bektaşilerin bu üç boğumlu değnekleri de, aslında. Eski Mısır Kâhinlerinin ellerinde taşıdıkları Zünnür'den başka bir şey değildir ki bu değneği, daha sonraları, Yahudi Hahamları ve Hıristiyan Papasları da taşımışlardır. Bektaşîlikteki bu üç boğumlu değnek, daha doğrusu, değneğin bu üç boğumu **(Hakk, Muhammed, Ali)** üçlüsünü sembolize eder ki Hıristiyanlıkta **(Baba, Oğul, Kutsal Ruh)** teslisini ve meselâ, Brahmanizm'de de **(Brahma, Vişnu, Şiva)** teslisini sembolize eder.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu üç boğumlu değnek, özellikle, Mücerred Babalık âyininde rol oynar. Bektaşi babalan bu değnek ile sırası gelince, âyin gereği, çocukların dillerine, ellerine ve bellerine vururlar: Dile vurmakla, çocuğa, tatlı dilli olması ve sır saklaması gerektiğini; ele vurmakla, çocuğa, yalnız başına bir şey yapamayacağı, dolayısıyla, bir vasıta araması gerektiğini; bele vurmakla da, çocuğa, aşkta devamlılık gerektiğini; birer kelime ile: dil ile sevmesini bilmesini; el ile bu sevgiyi toplamasını bilmesini; bel ile de, yalnız ve yalnız aşka dayanmasını ve çünkü Vahdet için Aşk'ın zorunlu olduğunu işaret ve telkin etmiş olurlar. Bektaşilik, aşkı, bel ile birleştirir, bele dayandırır. Çünkü, insan, ancak, belden çıkmaktadır; bel, insanın aslıdır. Bu yüzden de Bektaşilik, insanı, **(Bel Oğlu)** diye de tanımlar. İnsan, ancak, belden çıktığı gibi aşk ta, ancak, bu bel ile gerçekleşebilmektedir. Yani, bel, hem bizim aslimizdir hem de bizi aslımıza kavuşturan aşk'ı meydana çıkaran şeydir. Kısaca, Bektaşîliğe göre Yaratılış insandadır ve yaratılışı meydana getiren üç şey de, insan sıfatı ve sureti ile, bir olmaktadır.

Şimdi tekrar Bektaşîlikteki dokuz sayısına ve dokuz Baba meselesine dönerek diyelim ki Bektaşîlikte Babalık mertebesi pek büyük ve pek kutsal bir mertebedir. Çünkü, babalık'tan maksat, sâdece, başa Tac giymek değil, fakat, Bektaşiliğin aslını, esasını, daha doğrusu Felsefesini kavramaktır ve ancak böyle olan bir kişi Baba sayılmağa lâyıktır. Bunun için de, en azından, Tarikatın dört kapısından geçmiş olmak gerekir. Yine bu scbeble Baba olacak namzetler yirmi bir yaşına kadar birçok dersler alırlar ve birçok pratikte bulunurlar ve en nihayet **(Cem Âyini)** nde de destur alırlar ve âyinleri idare etmeğe başlarlar. Bektaşilikte birçok âyinlerde âyinin icrası yolunda, Baba sayısı dokuz olmakla beraber **Bektaşilik, sekiz İmam üzerinedir,** bir İmam da Gaiptir ve bu remz de Müslümanlıktan alınmıştır.

Bu **sekiz İmam meselesini Bektaşi Tekkesinin mi'marisinde de görmek mümkündür**; ön ve yan direkleri, çaprazları ve tavanının genel durumu ile eski rakamlarla sekiz şeklini gösteren bu binâ aşağıda belirttiğimiz sekiz dayanak üzerinde durur ve bu da bu binânın Sekiz İmam'a mensub bir binâ olduğunu deyimler. Bu sekiz dayanak ta şu beş şekille ifade" edilmiştir: '

1-Yer, Toprak.

2-İlk dayanak ki bu üçtür; bunlar da: Hakk, Muhammed, Ali dir ki Bektaşi sembolüdür.

3-İkinci dayanak ki bu da ikidir; bunlar da: Fatma ile Hasan ve Hüseyn'dir.

4- Üçüncü dayanak ki bu da ikidir: bunlar da: İki İmam'dır.

5-Dördüncü dayanak ki bu da Tavan'dır ve bu da Gaib îmam'a işarettir.

Bektaşi Tekkesinin bu bina şeklinde, bu binanın Sekiz İmam'a mensub bir bina olduğu ifadesi ile birlikte bu binanın, ayni zamanda, Bektâşilerin **(Mekke)**ye karşılık kendilerine mahsus bir **(Kıble)** olduğu ifadesi de mevcuttur ve bilindiği gibi Kırşehir'deki Hacı Bektaş Tekkesi, Bektaşîlerin kıblegâhıdır. Nitekim, sonradan, Müslümanların kıblegâhı olan **(Mekke)** binasının yapılış şeklimde birçok anlamlar taşımaktadır.

Bektaşîlikteki Gaib İmam, yani Mehdi meselesinin de Yahudilikten Bektaşîliğe geçmiş olması kuvvetlidir. Bunun aslı, Yahudilerin kendilerini, Asûrluların esaretinden kurtaracak bir kurtarıcı bekleyişidir ki bu Bir Kurtancı i'tikadı Asya Dinlerinde de görülmektedir. Ve bir bakıma, Gaib İmam, yani Mehdi ile İsâ ve Hızır ayni anlamdadırlar, bunların aralarında' fark yoktur.

Yine işaret edelim ki Bektaşilikte:

A (1) sayısı, Tanrı, İnsan ve Ali sembolüdür ve bunlar yer değişirler.

B (3) sayısı, Hakk-Muhammed, Ali sembolüdür.

C (5) sayısı, Hakk, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyn sembolüdür. '

D (7) sayısı, Hakk, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyn, Hacı Bektaş, Balım Sultan sembolüdür.

Ve yine: Arab Alfabesine göre (Muhammed Ali) Yedi harftir; Hasan, Hüseyin de Yedi harftir; Kur'anın özü ve özeti olan (Fâtiha) Sûresi de Yedi âyetten ibârettir Ve yine Ehl-i Beyt denen (Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma) da on dokuz harftir ki (Bismillâhirrahmânirrahim) de on dokuz harftir, ve bu (19) sayısının (1) sayısı (Bir)i ve birliği temsil eder ki asildir ve (9) sayısı da çokluğu temsil eder ki (1) in tekrarından ebârettir.

E (8) sayısı, Sekiz İmam sembolüdür.

F (9) sayısı, Dokuz Baha'yı; bütünlüğü ile varlığı kendinde toplamış olan İnsan'ı sembolize eder ki (9)un aslı da (1) sayısı olduğundan, insan da Tanrıdan başka bir şey değildir; Tanrı da Ali'den başka değildir, çünkü (Ulviyyet) ondadır.

Türklerde (9) sayısı Çeşitli açılardan pek Önemlidir. Türklerin oyunlarında bile (Dokuztaş) oyunu meşhurdur.

Dokuz sayısı Matematik açıdan da pek önemlidir. Zira (9) sayısına (1-9) arası sayılarda bulunmayan Matematik uygulamaya ait bir çok özellikler de vardır.

Bektaşilikte birer gerçeği deyimleyen bu_şayı sembolleri de, daha sonralan, aşk şekilleri ve visâl timsalleri ile ilişkilendirilmiş, bundan ötürü de pek çeşitli ve pek kaypak şekillerde tefsir edilmiştir.

Kısaca, Bektaşîlik, birçok Dinlerin ve Felsefelerin bir Sentezidir. Bu sentezde de, özellikle, Şamanlığı, Brahmanlığı Budalığı, Zerdüştlüğü, Yunan'dan Önce Ânadoluda yaşayan Milletlerin Tabii yaşayışlarının ve i'tikadlarının esasını, Eski Yunan'm Mitolojik inançlarını, Hıristiyanlığı ve en nihayet **Balım Sultan'ın Bektaşîliğe soktuğu Katolikliği görebiliriz**. Dolayısıyla, Bektaşîlikte, Şâmân ve Buda dinlerindeki kadın âyinleri; Zerdüşt dinindeki erkek âyinleri; Yunan, Suriye ve Kıbrıs'taki Phallus âyinleri gibi Eskiler'e ait birçok âyinlerin bazı etkilerini de görebiliriz. **Fakat, Bektâşîlik, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, birçok Tabiî Dinlerin ve en nihayet Hıristiyanlığın Göğe çıkardığı Tanrı'yı yere indirmiş ve onu da, yalnızca, kendinde bilmiş ve bulmuştur.**

Burada kısaca işaret edelim ki: Hıristiyanlıktaki Tanrı görüşü de Eski Yunan'daki (Güneş)e ait bir i'tikadın aynıdır ve İsâ'nın geçirdiği mâcera da (Güneş)in geçirdiği mâceranın aynıdır. Hıristiyanhktan çok daha önce Hintlilerce (Vişnu); Mısırlılarca (Apis); Japonlarca (Boğa) ve Hıristiyanlığa yakın devirlerde Yahudilerce (Altın Buzağı) ve Mûsâ'ca (Yahova) ve Yuhannâ'da da (öküz) adı ile (ve dünyanın öküzün boynuzu üzerinde olduğu inancı ile) bir İlâh olarak tapılan bu güneş Yunan mitolojisine göre: Gökyüzünde Kış başlarken bir bâkire tarafından doğmakta, fakat, sonra zâlim Tanrı tarafından öldürülüp Kışa gömülmekte, fakat, Yaz başlarken tekrar dirilip kötü ruhların gelemeyeceği Göğün en yüksek noktasına çıkmaktadır.

İşte, Güneş'in bu Mitolojik mâcerası ile İsa'nın Dinî mâcerası arasında tam bir uygunluk vardır. Hıristiyanlık ta İsâ'yı bâkire Meryem'den doğurtmuş, daha sonra Yahudilere çarmıha gerdirip öldürtmüş ve en nihayet te onu tekrar dirilterek Gökyüzünün en yüksek yerine çıkar* mıştır. Bazı Hıristiyan Papaslarının başlarının tepelerine kondurdukları küçük tekerlek Takke de yine Güneş sembolünden başka değildir.

Şimdi, Hıristiyanlığın (Baba-Oğul-Ruhül kuds) teslisini iycad ile babasız olarak dünyada yarattığı ve dünyada öldürdüğü, fakat, öldürdükten sonra Göğe çıkardığı ve İsâ'dan ibaret gördüğü İnsan Tanrı'sını, Bektaşilik, Gökten Yere indirip tekrar insanlar arasına sokmuş, ancak, onu (öldürmeyip), (Yürütmüş)tür.

Bektaşîlikte (ölmek) yok, ancak, (Yürümek) denen şey vardır. Bu, şu demektir: madem ki insan Tanrı'dır, insanın ruhu da Tanrı ruhudur; ve madem ki öyledir o ruh ta daima yaşayıcı ve daima ayni algı ile bâkî kalıcı bir ruhtur. Gerçi insanın bedeni maddedir ve maddî olan her şey değişmek zorundadır ama insanın maddî olan bedenindeki ruhu madde ve maddî değildir; dolayısıyla de asla değişmez. .

Ruh dediğimiz şey, her şeyden Önce, maddeyi (Canlı Kılma) yetisine ve sonra da her şeyi (Algılama) yetisine sahip olan bir şeydir. Ruhun bu iki yetisi her bir(varlıkta aledderece görüle-bilir ise de bu iki yetinin tam kemâli, ancak, insan denen varlıktadır. Hattâ, insan ruhunda, bu iki yetiye ek olarak bir de algıladığını başkalarına da (Algılatıp Anlatma) yetisi vardır. Şu hâlde, maddenin tamamı insanda olduğu gibi ruhun tamamı da yalnız ve yalnız insandadır.

Şimdi, her insan, surette insandır ama, ancak, (Cemâl) ve (Algılama veya Anlama) ve (Algılatma veya Anlatma) gibi üç insânî sıfatı kendinde kemâl mertebede toplayabilen insan gerçek insandır ve ancak böyle bir insan Tanrılaşabilir; aksi halde, insan bile sayılmaz.

Kısaca, Bektaşîliğe göre de ruh ölümsüzdür ve bundan ötürü de beden ölüp değiştiğinde ruh başka bir bedene geçer. İşte, bundan Ötürü de Bektaşîlikte (ölmek) yok, ancak, **(Yürümek)** vardır, yani gerçek hayatta devamlılık vardır.